

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут післядипломної освіти

Завідувач кафедри громадського здоров'я та
управління охороною здоров'я

_____ В.А. Огнєв

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГО-ГІГІЄНИЧНОЮ
СКЛАДОВОЮ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Освітня програма: «Управління в сфері охорони здоров'я»

Галузь знань: 28 «Публічне управління та адміністрування»

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Виконала:

слухач групи ПУА-20

Н.М. Кателевська

Керівник,

д.держ.упр., проф.

Д.В. Карамішев

Рецензент

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГО-ГІГІЄНІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я.....	7
1.1 Еколого-гігієнічна складова громадського здоров'я, як об'єкт публічного управління	7
1.2 Інституціональне та нормативно-правове забезпечення еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні.....	14
1.3 Механізми публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я в Україні	19
РОЗДІЛ 2 СТАН І ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО-ГІГІЄНІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ ...	26
2.1 Методика оцінювання еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні.....	26
2.2 Динаміка показників розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні.....	32
2.3 Проблеми розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні.....	37
РОЗДІЛ 3 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГО-ГІГІЄНІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ.....	43
3.1 Адаптація до умов України закордонного досвіду розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я.....	43
3.2 Вдосконалення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я	51
ВИСНОВКИ.....	56
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	59

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП	Валовий внутрішній продукт;
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я;
	Держпродспоживслужба - державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів;
ДСМД	державна система моніторингу довкілля;
ЗМІ	засоби масової інформації;
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я;
ООН	Організація об'єднаних націй;
СЕО	стратегічна екологічна оцінка;
ЄПД	Європейський план дій

ВСТУП

Актуальність теми. За визнанням світового суспільства одним з найвагоміших ресурсів будь-якої країни є здоров'я населення. Особливе значення при цьому надається системі публічного управління громадським здоров'ям, що підтверджує активне залучення України до Європейського стратегічного плану «Здоров'я-2020», пріоритетним наголосом якого зазначається «підтримка дій держави і суспільства в інтересах здоров'я і благополуччя». Активна реалізація цього напрямку публічного управління в сфері громадського здоров'я була підтверджена інтенсивними реформами медичної сфери країни із визнанням того, що одним із завдань є формування безпечного для життєдіяльності людини середовища, що включає вирішення еколого-гігієнічних питань і покращення здоров'я населення.

Таким чином, вирішення питань еколого-гігієнічного характеру займає одне з пріоритетних місць у політиці публічного управління сфери охорони здоров'я. Втім, при вивченні проблем розвитку еколого-гігієнічної складової публічного управління громадського здоров'я в Україні звертають на себе увагу особливості реалізації принципу первісного значення профілактики захворювань і створення безпечного навколишнього середовища. Так аналіз актуального становища свідчить про існування низки проблем оптимізації та гармонізації системи взаємозв'язку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я, як фактору навколишнього середовища, та здоров'я людини, в системі публічного управління громадського здоров'я.

В умовах сьогодення над зазначеною проблемою активно працюють Бачинский Г.А. [5; 62], Бередіхтіна В.Л. [6], Вершило Н.Д. [8], Гаєвський І.В. [9-14], Грузєва О.В. [17], Заржицький О.С. [31], Карамішев Д.В. [34-37], Качинський А.Б., Хміль Г.А. [39], Коробко М. [42], Крисаченко В.С. [43], Крук В.Ю. [44], Марова С.Ф. [48], Мельниченко О.А. [49-54], Огнев В.А. [58],

Прасол В.П. [66-68], Самчук З.Ф. [76], Сенюшкін Є.О. [78], Стегній О.Г. [79; 80], Урсул А.Д. [81], Хилько М.І. [43; 87], Юрченко Л.І. [91; 92], Axelrod R.S. [95], . Barkin J.S. [96], Begon M.; Townsend C.R. [98], Williams B., Matheny A. [104].

Мета та завдання дослідження: визначення актуальних питань публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я та механізмів їх вдосконалення.

Відповідно до мети роботи визначено наступні *завдання*:

– з'ясувати сутність еколого-гігієнічної складової як об'єкту публічного управління громадським здоров'ям;

– проаналізувати інституціональне та нормативно-правове забезпечення публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я в Україні;

– сформулювати основні механізми розвитку публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я в Україні;

– оцінити стан і проблеми забезпечення еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні;

– визначити основні проблеми, що зашкоджують розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я;

– обґрунтувати методологічні підходи щодо вдосконалення механізмів публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я в Україні з урахуванням закордонного досвіду.

Об'єкт дослідження – сфера забезпечення еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я.

Предмет дослідження – публічне управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я.

Методи дослідження: історичний (визначено основні дослідницькі підходи до формування екології як науки та екологічної політики в Україні), опису (розглянуто основні заходи формування екологічної політики держави в галузі громадського здоров'я; аналізу (наведено теоретичні засади системи

забезпечення еколого-гігієнічної безпеки населення, вивчення результатів практичної діяльності організацій, що приймають участь у формуванні та розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я).

Практичне значення результатів дослідження полягає в поглибленні існуючих уявлень про механізми та шляхи формування та розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження представлено у наступних публікаціях: «Утилізація промислових відходів як еколого-гігієнічний спосіб впливу на параметри громадського здоров'я», «Аналіз впливу несприятливих екологічних факторів на стан здоров'я в умовах забруднення навколишнього середовища», «Проблеми розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні» [33, 81, 82].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГО-ГІГІЄНИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

1.1 Еколого-гігієнічна складова громадського здоров'я як об'єкт публічного управління

Сучасний стан систем публічного управління громадським здоров'ям в Україні потребує перегляду певних сфер громадського життя з метою їх оптимізації їх функціонування, зокрема, в системі забезпечення сталого розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я, як об'єкту публічного управління. Все це зумовлює необхідність деталізації окремих змістовних і технологічних сторін і засобів впливу держави на її екологічну політику, що потребує ознайомлення з визначенням, основними підходами, концепціями та методологічними заходами конструкцій щодо визначення екологічної політики держави як складової забезпечення громадського здоров'я. Відповідний підхід формує питання щодо сутнісного визначення понять здоров'я, екологія та екологічна проблематика, гігієна та їх взаємозв'язок у сфері публічного управління в цілому та, зокрема, визначення еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я.

Українське законодавство визначає охорону здоров'я як загальнообов'язковий принцип існування суспільства і держави. Державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я.

Охорона здоров'я, за визначенням Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», – це система заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані в установленому законом

порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, медичними та фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя [65].

Відповідною низкою підзаконних актів роз'яснюються напрями регулювання системи охорони здоров'я України за окремими складовими. Фахівець Ю. Бойчук звертає увагу на те, що впровадження практичних шляхів здоров'язбереження вимагає з'ясування, зокрема, визначення поняття "здоров'я". Ю. Бойчук визнає наявність принаймні 450 визначень поняття здоров'я людини, що було сформульовано спеціалістами з різних наукових галузей і відмічає основні типи елементів здоров'я:

- здоров'я як критерій функціонування організму людини в незалежності від рівня його організації;
- здоров'я як динамічна рівновага (гармонія) життєвих функцій організму;
- здоров'я як повноцінна соціальна активність у громадському житті та трудова реалізація;
- здатність організму адаптуватися до умов навколишнього середовища, що змінюється;
- відсутність патологічних змін і нормальне самопочуття;
- повне фізичне, психічне і соціальне благополуччя. Втім, слід зазначити, що поняття "здоров'я людини" й досі трактується по-різному з урахуванням контекстного вивчення ситуації[31].

Відповідна варіабельність до визначення поняття здоров'я як феномену формує, певні складнощі при оцінці результатів наукових досліджень за критеріями впливу різноманітних факторів на громадське та індивідуальне здоров'я, та при компетентній розробці оптимальних шляхів формування відповідної політики.

Здоров'я – багатовимірне явище і виявляється, як на індивідуальному, так і на популяційному рівнях. Індивідуальне здоров'я передбачає збереження і розвиток психофізіологічних функцій людини, збереження його оптимальної працездатності та формування соціальної активності за умови максимально можливої тривалості життя. Під громадським або суспільним здоров'ям розуміють соціально-демографічну категорію, яка характеризує узагальненне здоров'я населення, що проживає на певній території або країни. Воно визначається наступними чинниками: стратегія та політика держави щодо формування політики здоров'язбереження громадян.

Втім, з'ясовуючи сутність публічного управління громадської здоров'ям, більш доцільним є використання саме поняття "суспільне або громадське здоров'я". Теорія управління розглядає, охорону суспільного здоров'я як сукупність певних соціально-економічних, медичних і організаційних заходів, що впроваджують заклади й установи різноманітних форм власності. Всі вони об'єднані в систему, що спрямована на вирішення основної мети, а саме, забезпечення збереження здоров'я населення і постійного його покращання. Що досягається покращенням як якості надання медичної допомоги, так і умов формування громадського здоров'я. Однією з обов'язкових умов якого є стан екології та методи з профілактики розвитку екологозалежних захворювань, що безпосередньо відповідає сутності дослідження еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я.

Термін «екологія» був утворений двома грецькими словами (ойкос – житло, будинок, батьківщина, та логос – наука). Дослівно це означає «наука про місцеперебування». Сучасний загальнометодологічний контекст екології розуміється як наука, що вивчає «взаємини організмів та їх спільнот з навколишнім середовищем їх проживання» [21; 85; 89]. Поняття «екологія» вперше 1866 році запропонував німецький науковець-біолог Е.Геккель. Під ним він розумів «загальну науку про відношення організму й навколишнього середовища» [17; 63]. Е.Геккель розглядав екологію як біологічну науку і науку

про природу [17]. Слід зазначити, що більшість науковців визначають наступні етапи розвитку цієї науки:

– перший етап, коли відбувалося первинне формування і становлення екології як науки (період часу до 1950-х років) [59];

– другий етап, коли відбувалося виокремлення екології в самостійну галузь знань (у період з 1950-х до 1960-х років [3; 4];

– третій етап (з 1960-тих років 20 століття і до теперішнього часу. Остаточне перетворення екології в комплексну науку, яка поєднує в собі знання про охорону навколишнього середовища з вирішенням прикладних завдань екологічного розвитку людства [63].

Останні п'ятдесят років, характеризуються перетворенням екології у фундаментальну галузь науки, що сфокусована на вивченні природних взаємозв'язків між навколишнім середовищем та біологічним об'єктом. У зв'язку з багатостороннім взаємозв'язком людини із природними системами екологію можна розглядати як:

1) частину біології, яка вивчає відношення організму або групи організмів та навколишнього середовища. Розрізняють: аутоекологію, популяційну екологію та суспільну (сінекологія);

2) дисципліну, що визначає закони функціонування екологічних систем різного рівня;

3) комплексну науку, що вивчає середовище помешкання живих істот (в тому числі, людини);

4) галузь знань, яка визначає сукупність предметів та природних явищ з точки зору об'єкта (живого або за участю живого). Вивчення закономірностей взаємовідносин природи та людей виділяється в окремий напрям, а саме, екологія людини.

М.Бігон запропонував розподіл екології на історичну та еволюційну [98].

Ю.Одум зазначав, що екологія пройшла шлях усвідомлення проблеми «людина - природа», спираючись при цьому на дослідження системи «організм - середовище» [59]. М.І.Будико запропоновано розуміти під терміном

«екологія» «науку про «власний дім» людини – біосферу» [78]. А.Ахатова продовжила цю думку, зазначив, що «екологія» є не лише дисципліною, яка розкриває взаємозв'язок фізичних та біологічних явищ, екологію утворює своєрідне поєднання між природними і суспільними галузями знань, через те, що вона не є дисципліною з лінійною структурою [3; 4].

Міждисциплінарний статус «еклогії» як науки, вимагає вивчення проблем взаємодії людини з навколишнім середовищем з розробкою механізмів публічного управління екологічною складовою громадського здоров'я.

Отже головною метою екології в даний час є «вивчення закономірностей та розвитку взаємодії в системі «людина – суспільство – природа», при цьому людська спільнота постає як невід'ємна частина біосфери». При цьому необхідним є вирішення певних завдань, серед яких:

- розробка методів оцінювання екологічних систем на всіх їх рівнях;
- вивчення механізмів регуляції флори і фауни;
- аналіз змін біосфери внаслідок впливу антропогенних та природних факторів;
- вивчення стану та змін природних ресурсів, з подальшою оцінкою наслідків їх використання;
- розробка методів та засобів управління якістю навколишнього середовища;
- розвиток екологічної культури суспільства [66].

Слід зазначити, що всі ці завдання передбачають активну позицію держави що питань публічного управління в галузях охорони здоров'я та навколишнього середовища. Т.Г.Гільманов зазначав, що сучасна екологія є комплексом наукових дисциплін із базою в загальній екології. Вона вивчає пріоритетні закономірності взаємовідносин організмів і умов середовища та досліджує загальні закономірності організації життя, зокрема, у зв'язку з антропогенним впливом на природні системи» [85].

За пріоритетним напрямком наукової уваги розрізняють наступні підструктури екології: біосфери, промислова, сільськогосподарська, геоecологія та інші. Особливу увагу звертає на себе медична екологія, що вивчає хвороби людини, які розвиваються внаслідок впливу навколишнього середовища [64].

Окремий інтерес викликає концепція Е.В.Гірусова, яка розрізняє економічну екологію, як науку, що вивчає економічні механізми раціонального природокористування із одночасною охороною природного середовища; юридичну екологію, яка розробляє систему законів, що спрямовані на захист природи; інженерну екологію, що природно-технічні системи і способи управління технічними процесами з метою захисту природного середовища і попередження негативного впливу на природні осередки, таким чином забезпечуючи відповідність техніки і технологічних регламентів індустрії об'єктів екологічним вимогам [16; 79; 80].

Вищеперелічене свідчить про те, що значна кількість питань сучасної екології мають певний зв'язок із умовами формування здоров'я людини та вимагають вирішення еколого-гігієнічних проблем.

Загальновизначеним підтвердженням цього є визнання того, що активні та неконтрольовані зміни навколишнього середовища можуть призвести до порушення екологічної рівноваги між людиною і її середовищем [3; 4; 25; 32; 50], що полягає в основі формування еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я, як чиннику попередження розвитку захворювань.

Еколого-гігієнічний підхід до здоров'я зумовлює необхідність побудови гармонійних взаємовідносин між природнім та штучно створеним середовищем людини, що цілком відповідає поняттю «соціоеклогія», до теоретичної функції якої належить вивчення закономірностей взаємодії природного та соціального компонентів у соціоекосистемах.

Соціоеклогія включає в себе велику кількість варіантів взаємодії суспільства і природи, наприклад, географічні, біологічні, геологічні, медичні, технологічні, економічні, юридичні та інші. Всі ці варіанти в різній ступені стосуються проблеми публічного управління громадським і індивідуальним

здоров'ям, та можуть розглядатись в якості еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я.

За визначенням професора Г.О. Бачинського [5], соціоекологія – це інтегральна міждисциплінарна наукова дисципліна, яка вивчає певні закономірності взаємодії суспільства і природи та формує наукові засади гармонізації цієї взаємодії. Зважаючи на характер формування зазначених вище аспектів соціоеклогії особливого значення набуває публічне управління громадським здоров'ям, оскільки в данному випадку формування належної якості навколишнього середовища та методів профілактики захворювань населення у повній мірі залежить від ефективності впровадження механізмів публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я.

При цьому проф. О. Мельниченко зазначає, що термін «публічне управління» слід розуміти як відкритий (у певних межах повноважень, як власних, так і делегованих) вплив інституцій на взаємовідносини між державою, місцевим самоврядуванням, бізнесом і населенням з метою погоджування спільних інтересів та максимізації вигод [51; 52].

Таким чином визнання формування еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я як міждисциплінарної проблеми зумовлює необхідність її врегулювання шляхом впровадження управлінських рішень державної політики в багатьох аспектах суспільного життя. При цьому обов'язковою умовою успішності впровадження рішень публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я є гармонізація рішень та механізмів розвитку публічного управління у галузях громадського здоров'я, екологічній політиці, виробничій та підприємницькій діяльності, освітньому процесі дошкільних, середній та вищих навчальних закладів тощо. Особливості формування еколого-гігієнічної складової, її усвідомлення як комплексу факторів навколишнього середовища, що мають безпосередній вплив на здоров'я людини, а також необхідність державного управління формування екологічного середовища дозволяють розглядати еколого-гігієнічну складову як самостійний об'єкт публічного управління громадським здоров'ям.

1.2 Інституціональне та нормативно-правове забезпечення розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні

Гарантування державою конституційних прав і свобод людини і громадянина (в тому числі права на здоров'я) очолює перелік пріоритетів національних інтересів України (ст. 5 Закону України «Про основи національної безпеки України») [41]. Як вже зазначалось, сучасним законодавством України охорона здоров'я розглядається як комплекс міжгалузевих дій, що здійснюються з метою дотримання здорових і безпечних умов життя (підтримання необхідного для здоров'я життєвого рівня населення, забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя, безпечних умов праці, навчання, побуту і відпочинку, сприяння здоровому способу життя), надання лікувально-профілактичної допомоги та ін., що потребує узгодженої співпраці влади та суспільства.

Конституція України визначає спільну відповідальність суспільства і держави за рівень громадського здоров'я. Перший з основних принципів охорони здоров'я в Україні (ст. 4 Основ законодавства України про охорону здоров'я) – визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямком діяльності суспільства і держави, одним із головних чинників виживання та розвитку народу України. Таким чином, законодавством на найвищому рівні задекларовано першочергову відповідальність суспільства за стан громадського здоров'я [41].

Основними інституціями, що здійснюють забезпечення та контроль за дотриманням законодавства в сфері еколого-гігієнічної політики держави є Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Держпродспоживслужба – державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ) - це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Відповідно до «Положення про Міністерство охорони

здоров'я України». МОЗ визнається головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, основною функцією якого є забезпечення та реалізація державної політики в сфері охорони здоров'я, а також впровадження захисту населення від інфекційних хвороб.

З точки зору зазначеної теми дослідження окремої уваги потребує розгляд діяльності МОЗ України у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення:

Основними напрямками роботи МОЗ в сфері еколого-гігієнічної політики згідно законодавства України є те, що МОЗ:

- розробляє та затверджує всі державні санітарні, санітарно-епідеміологічні, санітарно-протиепідемічні, гігієнічні нормативи, правила, норми і санітарні регламенти;

- визначає перелік показників безпечності та якості питної води;

- регламентує показники безпечності різних об'єктів санітарного контролю, в тому числі харчових продуктів;

- визначає регламенти контролю небезпечних факторів, рівнів їх гранично допустимих концентрацій та орієнтовно безпечних рівнів хімічних і біологічних речовин в навколишньому середовищі;

- визначає санітарні правила та норми епідемічного благополуччя населення;

- розробляє та затверджує критерії віднесення води питної до категорії «вода питна мінеральна».

Таким чином, можна зазначити, що МОЗ є інституціональним державним органом, що здійснює контроль та міждисциплінарне врегулювання питань, пов'язаних із формуванням здоров'я населення у всіх сферах його життєдіяльності.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України було утворено 27 травня 2020 року. Його основними функціями є формування та реалізація державної політики у таких сферах як:

- охорона природного середовища,

– екологічна, біологічна, генетична та біологічна безпека, в межах, що передбачені законом,

– рибна промисловість та рибне господарство,

– використання, відтворення та охорона водних біоресурсів та інші.

Її основними керівними документами є: природоресурсне законодавство, яке складається з нормативних актів, що регулюють охорону і використання певних видів природних ресурсів (землі, ліси, надра, води, атмосфера, тваринний світ тощо); законодавство про охорону природи, що складається із нормативної документації, яка регулює заходи з охорони навколишнього середовища в цілому. Запровадження цих двох підсистем є стимулом до раціонального природокористування та ефективної охорони навколишнього середовища.

На даний час в Україні розроблено низку заходів стимулювання природоохоронної діяльності. Наприклад, серед них такі як:

- 1) отримання податкових та інших пільг;
- 2) активізація використання вторинних ресурсів і сортування відходів та інші.

З метою розроблення функціонально ефективної політики регіонами держави у сфері екологічних питань особлива увага приділяється доцільності урахування «еколого-економічних особливостей природних територій» у «старопромислових і новоосвоюваних регіонах». Ідеться про методологічну відмінність і доцільність урахування типологічних особливостей функціонування районів під час розроблення відповідних стратегій екологічного розвитку держави. Екологічна політика держави під час розроблення нормативних актів, а також їх реалізації та адміністративного контролю має брати до уваги особливості екологічного стану та умов регіонів, стан їх природного середовища, демографічну ситуацію [15; 77].

На даний час серед основних законів, які регламентують природоохоронну діяльність, можна назвати наступні Закон України: «Про Червону книгу України», «Про державний контроль за використанням та

охороною земель», «Про екологічну експертизу», «Про землеустрій», «Про пестициди і агрохімікати», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про природно-заповідний фонд України», «Про благоустрій населених пунктів», «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах ялицево-букових лісах Карпатського регіону», «Про утилізацію транспортних засобів», «Про відходи» та інші [26-30; 40]. Особливої уваги потребує впровадження принципів екологічного захисту в систему громадського здоров'я. Так, важливим надбанням стала розробка проекту закону України N 4142 «Про систему громадського здоров'я» від 21.09.2020 р., що був прийнятий за основу 04.02.2021 року.

Згідно з яким оперативні функції громадського здоров'я в еколого-гігієнічній сфері із включенням необхідності вирішення соціально-екологічних питань включають:

– захист здоров'я населення, зокрема, шляхом охорони навколишнього середовища, а також охорони праці та забезпечення безпечності харчових продуктів;

– покращення здоров'я населення, що включає вплив на детермінанти здоров'я людини;

– розробку, затвердження та впровадження процедур та рішень, які мають позитивний вплив на детермінанти громадського здоров'я;

– інформаційно-роз'яснювальну роботу, комунікацію та соціальну мобілізацію в інтересах здоров'я та благополуччя кожної людини;

– використання нормативних та управлінських інструментів з метою профілактики хвороб та поліпшення стану здоров'я населення;

– наукове забезпечення системи громадського здоров'я.

Виконання еколого-соціальної політики держави забезпечується шляхом:

- 1) дотримання екологічних стандартів;
- 2) виплати екологічних податків;

3) отримання ринкових дозволів на забруднення навколишнього середовища;

4) використанням норм цивільного права.

При цьому основним механізмом контролю дотримання вимог нормативно-правової бази в сфері соціально-екологічної політики держави є моніторинг як якості навколишнього середовища, що виконується спецструктурами Департаменту охорони здоров'я, так і громадської діяльності, контроль за діяльністю якою здійснює Держпродспоживслужба та Державна екологічна інспекція України.

Держпродспоживслужба утворена відповідно до постанови КМУ від 10 вересня 2014 року № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади».

Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) визнається як центральний органом виконавчої влади, діяльність якого спрямована і скоординована Кабінетом Міністрів України. Держпродспоживслужба реалізує державну політику у галузях ветеринарної медицини, безпеки та певних показників якості продуктів харчування, карантинних заходів та захисту рослин, виявлення та реєстрації тварин, питань санітарного законодавства, заходів попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та попередження їх шкідливого впливу на здоров'я населення, здійснення радіаційного контролю за показниками рівня радіоактивного забруднення продуктів харчування та сільського господарства.

Слід зазначити, що Держспоживслужба частково перейняла на себе функції, які було покладено на Санітарно-епідеміологічну службу України в галузі контролю дотримання окремих вимог еколого-гігієнічного характеру. Відповідно до принципів децентралізації влади та розподілення обов'язків щодо громадського управління виконавчими рішеннями відповідні центральні інституціональні органи державного врегулювання представлено Департаментом охорони здоров'я відповідної обласної держадміністрації,

Департаментом захисту довкілля та природокористування обласної держадміністрації та відповідними регіональними органами Держпродпотребслужби.

Таким чином, з огляду на міжінституціональний характер еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні передбачено забезпечення впровадження механізмів публічного управління нею на всіх рівнях життєдіяльності людини із залученням до розв'язання поставленої проблеми значної кількості різнопрофільних інституціональних установ, та включає як розробку нормативно-правової бази, так і підтримку її на виконавчому рівні в багатьох сферах громадського життя. Втім реалізація рішень публічного управління в сфері вирішення еколого-гігієнічних питань, що впливають на формування здоров'я населення України звертає на себе окрему увагу.

1.3 Механізми публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я в Україні

Впровадження ефективних механізмів публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я Україна, зважаючи на значну міждисциплінарну розгалуженість факторів, що формують її цілісний вплив на стан здоров'я населення, потребує залучення до процесу значної кількості різнопрофільних інституцій, наукових та громадських ресурсів на всіх рівнях суспільного життя країни [17; 44; 56; 69].

Слід зазначити, що наукова література включає достатню кількість публікацій стосовно державних механізмів публічного управління. В монографії М.Г. Єрмолова та соавторів зазначено, що одним зі стратегічних напрямів процесу реформування та оптимізації публічного управління в галузі охорони громадського здоров'я в сучасному суспільстві, за словами М. Білинська і Я. Радиш, є утворення продуктивних механізмів управління саме

недержавним сектором системи охорони здоров'я із забезпеченням якості та високої ефективності його діяльності [23].

Теоретичні засади розуміння самого поняття «механізми управління» є достатньо розробленими. Так, слово «механізм» можна розуміти в декількох інтерпретаціях: як технічний термін, що пов'язаний з певним описом внутрішнього устрою механізму, агрегату; як сукупність процесів або станів, устрій яких зумовлює порядок виконання якогось виду діяльності. Організаційні системи виділяють власне механізм управління (як сукупність правил та певних процедур формування та впровадження управлінських рішень) та механізми забезпечення функціонування (як сукупність правил, нормативних актів і процедур, що регулюють взаємодію між учасниками організаційної системи) [38].

Д. Карамішев зазначає, що механізми державного регулювання можна розглядати як певні регуляторні засоби системи держуправління. Він розподіляє їх такі узагальнюючі категорії: організаційно-правові, а також фінансово-економічні [36], втім Д. Карамішев виділяє такі методи державного управління: правові, політичні, економічні, організаційні, соціально-психологічні, статистико-математичні, графічні, спеціальні [38]. Втім найбільш повним є формулювання В. Карлаш, яка переконана, що «комплексний механізм державного регулювання у сфері охорони здоров'я», являє собою сукупність організаційно-економічного, ресурсно-кадрового, мотиваційного, політичного, правового, інноваційно-логістичного, фінансового, інформаційно-довідкового механізмів впливу держави на діяльність продуцентів послуг сфери охорони здоров'я з метою надання якісних і доступних медичних послуг, та який сприяє підвищенню стійкості до впливів зовнішнього середовища та розвитку сфери охорони здоров'я [38], а також О.Мельниченко, а саме «тлумачення поняття «механізми публічного управління розвитком сфери охорони здоров'я» під яким слід розуміти сукупність доступних способів, методів і засобів управління, використовуючи які органи публічного управління створюють сприятливі умови для збалансованого розвитку

підприємств/закладів охорони здоров'я та їхнього персоналу як запоруки доступу населення до якісних медичних послуг і збереження здоров'я нації» [49; 53; 54]. Узагальнивши теоретичні та методологічні підходи до механізмів публічного управління та розібравши сутність поняття «механізм», слід зробити висновок, що система впровадження механізмів публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я **представляє собою систему сформованих стратегічних і тактичних цілей загальнодержавної соціально-економічної політики, а також методів, засад, заходів, принципів, інструментів, що впроваджуються на різних рівнях функціональних підсистем (а саме: цільової, забезпечувальної, оцінювальної). При цьому саме за допомогою яких відбувається корегування взаємодії між суб'єктами формування еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я. Слід розрізнати, що механізми публічного управління, в тому числі еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я за формами впливу поділяються на прямі і непрямі, а за способом або методом впливу – на нормативно-правові, економічні, організаційні, адміністративні, соціально-психологічні [88].**

Методи прямого регулювання безпосередньо впливають на рівень та якість життя населення. Прикладом прямого державного регулювання є чинна нормативно-правова база, яка регламентує права, обов'язки та міру відповідальності населення.

Методи непрямого регулювання характеризуються опосередкованим впливом на рівень та якість життя населення, оскільки передбачають створення сприятливих умов для взаємодії між економічними суб'єктами. При цьому головним завданням держави є максимальне узгодження інтересів держави, недержавних інституцій та населення. Міра впливовості непрямих методів на рівень та якість життя населення залежить не лише від особливостей застосовуваних засобів державного регулювання, а й від способу життя та культури, яке притаманне тому чи іншому індивіду.

У ситуації розв'язання завдань дослідження механізмів публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я взаємодію

елементів механізму публічного управління спрямовано на формування безпечного навколишнього середовища та профілактику екологозалежних захворювань. Слід зазначити, що міждисциплінарний характер проблеми обумовлює комплексний та гармонійний характер впроваджуваних механізмів.

Таким чином, формування еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я включає впровадження механізмів публічного управління та їх поєднання в таких державних заходах як: формування екологічної політики та громадського здоров'я, моніторинг за станом навколишнього середовища, облік та оцінка екологозалежних захворювань мережею закладів громадського здоров'я, формування нормативно-правової бази із залучення наукових кадрів різного профілю, формування еколого- та здоров'язберігаючої культури населення та інші.

При цьому слід зазначити, що механізми публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я характеризуються поєднанням всіх заходів (організаційних, правових, фінансово-економічних, соціальних, адміністративних, а саме психологічного та інформаційного), спрямованих на підтримку **рівноваги між екосистемами та наслідками діяльності населення**, як основи формування середовища життєдіяльності людини.

В сучасних умовах впровадження механізмів публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я особливого значення набуває екологічна політика, як комплекс заходів, спрямованих на охорону довкілля, **збереження і за можливістю відновлення природних ресурсів, ефективного запровадження екологічно чистих, безвідходних і маловідходних технологій**, продуктивний розвиток природоохоронного виховання й освіти, правової підтримки екосистем з метою забезпечення оптимальних умов природокористування [70].

Екологічну політику розглядають як процес регулювання в суспільстві особливостей ставлення людини до природи, що має на меті захист, збереження і розвиток навколишнього середовища, в той же час еколого-гігієнічна складова передбачає попередження розвитку захворювань людей внаслідок негативного

впливу факторів навколишнього середовища на організм людини, а також вплив і регуляцію подій, що призводять до формування несприятливого для здоров'я людини середовища [1; 2; 57].

Основні механізми публічного управління еколого-гігієнічної складовою громадського здоров'я можна сгрупувати в напрями організаційного, нормативно-правового, політичного, соціально-економічного та соціально-психологічного характеру. Організаційний механізм представляє собою структурно-функціональну схему певних органів публічної влади, які відповідальні за проведення реформування існуючої системи охорони здоров'я. При цьому основними методами управлінського впливу виступають функції відповідних органів. До організаційного механізму також можна віднести підвищення кадрового потенціалу управлінців, зокрема, навчання держуправлінців та менеджерів, які працюють в галузі охорони здоров'я, прийняття кадрових рішень щодо призначення керівника або необхідності навчання із фінансуванням з кошту громади тощо. До найбільш важливих політичних принципів можна виділити принципи демократичності, гласності, добровільності, активності. Нормативно-правове публічне управління включає забезпечення відповідних процесів досконалим нормативно-правовим забезпеченням з метою приведення у відповідність економічного розвитку й екологічних можливостей; використання досягнень науково-технічного прогресу відповідно із збереженням соціо-екологічної рівноваги та розробки методів попередження негативного впливу навколишнього середовища на здоров'я населення; соціально-психологічні механізми перш за все мають сприяти зростанню екологозберігаючої та здоров'язберігаючої культури населення.

Таким чином, серед механізмів публічного управління, що сприяють розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я, відносяться: технологічні, економічні, нормативно-законодавчі, політичні, виховно-освітні [9; 10].

Так, технологічні методи включають в себе застосування технічних і технологічних рішень та засобів захисту і охорони навколишнього середовища, впровадження новітніх технологій моніторингу стану здоров'я населення та інформаційного повідомлення.

Економічні методи включають використання економічних інструментів у разі необхідності вирішення екологічних проблем, в тому числі штрафів за порушення, що були виявлені Державною екологічною інспекцією України та Держпоживслужбою.

Нормативно-законодавчі заключаються в правовому регулюванні суспільних відносин щодо навколишнього середовища з основною метою його захисту від руйнування, такж на меті може бути усунення наслідків руйнування або пошкодження.

Політичні методи проявляються в політичних діях та рішеннях щодо всіх можливих суб'єктів-користувачів навколишнього середовища.

Освітньо-виховні методи мають на меті розвиток екологічної свідомості та підвищення моральної відповідальності населення в якості передумови ефективного здійснення екологічної політики.

Важливим принципом публічного управління, що сприяє розвитку еколого-гігієнічної складової, має бути інтегрований міждисциплінарний підхід до вирішення еколого-гігієнічних проблем. Складність полягає в тому, що активність в рамках одного з факторів, наприклад, вода або ґрунт, не є достатньо ефективною з точки зору формування належної якості середовища.

Тому публічне управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я повинно бути міжсекторально інтегрованим із урахуванням комплексного впливу багатьох аспектів впливу діяльності людини на навколишнє середовище, як в межах екологічних питань, так і в галузі охорони здоров'я та інших [61; 71].

Ефективним механізмом керування еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я є впровадження систем нагляду та контролю. У 1981 р. І.Р.Голубев та інші дослідники обговорювали питання про створення

інформаційної системи «здоров'я населення – навколишнє середовище». Втім впровадження відповідної системи еколого-гігієнічного контролю потребує вирішення низки питань як нормативного, так і економічного характеру, а зважаючи на характер проблеми, окремою складністю є необхідність врегулювання міжінституціональних відносин та взаємодії. Відповідне завдання повинно носити характер загальнодержавного рішення із залученням різноманітних інституцій публічного управління.

Не менш значущим є такий механізм публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я як соціально-психологічний. Так загальні проблеми охорони навколишнього середовища та громадського здоров'я в окремих випадках можуть вирішуватися соціальними працівниками та громадянами переважно на груповому або індивідуальному рівнях із активним залученням засобів масової інформації та соціальних інтернет-мереж. Це охорона природи і туризм, охорона світу тварин і рослин та інші різновиди діяльності людини, що можуть призвести до погіршення стану навколишнього середовища та подальшим негативним впливом на здоров'я людини. У цьому разі особливого значення набуває вирішення питань інформаційно-просвітницької роботи, ознайомлення з методами профілактики захворювань, формування еколого- та здоров'язберігаючої культури тощо.

Таким чином, механізми публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я в Україні повинні охоплювати широке коло питань як нормативно-правового, так і економічного та соціального характеру із залученням значної кількості спеціалістів з різних сфер діяльності, що відбувається внаслідок мультидисциплінарного характеру проблеми. Слід зазначити що впровадження заходів, що спрямовані на розвиток еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні, повинні проводитися як на державному та регіональному рівнях, так і в осередку малих груп та індивідуально із залученням представників та ресурсів соціальної сфери та ЗМІ.

РОЗДІЛ 2

СТАН І ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ГІГІЄНИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

2.1 Методика оцінювання еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні

Методика оцінювання еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні є актуальним питанням, що є необхідним для оцінки та своєчасної корекції управлінських рішень в галузі громадського здоров'я та суміжних галузях публічного управління. Широке залучення різноманітних інституціональних органів влади на різних рівнях обумовлено міждисциплінарним характером зазначеної проблеми, тому формування ефективної методики оцінювання можливе лише за умови активного залучення спеціалістів із громадського здоров'я, питань екології та довкілля, економічних та нормативно-правових питань та інших. При цьому найбільш вагоме значення надається системі державного моніторингу за станом навколишнього середовища та його впливу на здоров'я людини. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст.20, 22) було передбачено створення ефективної системи державного моніторингу довкілля (далі – ДСМД), що передбачало проведення спостережень за актуальним станом навколишнього природного середовища та рівнями його забруднення. При цьому виконання зазначених функцій було покладено на Мінприроди та низку центральних органів виконавчої влади, які розглядаються як суб'єкти державної системи моніторингу довкілля. Також до переліку учасників системи держмоніторингу довкілля входять підприємства, установи та організації, виробнича або інша діяльність яких здатна призвести або призводить до погіршення якості стану довкілля. Втім, слід зазначити, що збір даних проводиться державними установами міністерства охорони здоров'я, а саме

обласними центрами контролю та профілактики хвороб МОЗ, які було утворено внаслідок реорганізації лабораторій санітарно-епідеміологічної служби України, та іншими.

Основні принципи функціонування державної системи моніторингу довкілля (далі – ДСМД), як найбільш важливого механізму оцінювання еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні, визначені у постанови Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля».

Зараз ДСМД, а саме виконання функцій і поточних задачі спостережень з постійним інформаційним забезпеченням виконують 8 суб'єктів системи моніторингу: МОЗ, Мінприроди, МНС, , Мінагрополітики, Мінжитлокомунгосп, Держводгосп, Держкомлісгосп, Держкомзем. Кожний із суб'єктів ДСМД здійснює моніторинг тих об'єктів довкілля, які визначено Положенням про державну систему моніторингу довкілля та відповідними порядками і положеннями про державний моніторинг окремих складових довкілля.

До документів, що регламентують проведення ДСМД можна віднести наступні нормативні акти:

– постанова Кабінету Міністрів України від 09 березня 1999 № 343 «Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 1996 р. № 815 «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 1993 р. № 661 «Про затвердження Положення про моніторинг земель»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2004 р. № 51 «Про затвердження Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення».

Координація діяльності учасників формування ДСМД, а саме міністерства і відомства, визначено основними принципами державної політики

по питанням розвитку зазначеної, забезпечення її ефективного функціонування на основі єдиного нормативно-методологічного забезпечення затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2001 р. № 1551 запроваджено Міжвідомчу комісію з питань моніторингу довкілля.

Мінприроди відповідає за організаційне та технічне забезпечення роботи ДСМД та її окремих секцій.

Система моніторингу довкілля, що існує на даний час, базується на відповідальному виконанні розподілених функціональних обов'язків між її суб'єктами. Вона складається за принципом підпорядкованих цим суб'єктам підсистем. Кожна з яких на рівнях окремих відповідальних відомств системи моніторингу характеризується своєю структурно-організаційною, науково-методичною та технічними базами.

Функціонування ДСМД забезпечено на трьох рівнях, які розподілено за територіальним принципом, а саме:

- загальнодержавний рівень. Він передбачає охоплення пріоритетних напрямків та завдань моніторингу в на території країни в цілому;

- регіональний рівень, передбачає виконання пріоритетних завдань в масштабах регіону відповідно до його території;

- локальним рівнем, охоплено пріоритетні напрямки та поточні завдання моніторингу в межах окремих територій, що характеризуються підвищеним антропогенним навантаженням.

Таким чином, механізм оцінювання еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні включає оцінку якості навколишнього середовища на всіх рівнях із залученням 8 суб'єктів систем державного моніторингу, зокрема, їх технічних, наукових, кадрових та економічних ресурсів.

Особливу увагу в системі моніторингу навколишнього середовища слід приділити мережі Обласних центрів контролю та профілактики хвороб (МОЗ), які проводять:

– Відбір проб та здійснюють спостереження за показниками якості атмосферного повітря промисловій, жилій та рекреаційних зонах, наприклад, поблизу автомагістралей, санітарно-захисних зон і житлових будинків, на території шкіл, дошкільних установ і медичних закладів в містах та робочій зоні. Також, проводиться аналіз показників якості повітря у зоні житлового сектору за показниками, а саме, скаргами мешканців.

– Виконують спостереження за якістю води джерел централізованого та децентралізованого водопостачання, а також рекреаційними зонами, тобто місцями відпочинку населення вздовж водних об'єктів, річок, озер та водосховищ, здійснює дослідження хімічного складу підземних вод, які призначено для питного споживання.

– Виконує моніторинг оцінки якості морської води в містах рекреаційного та/або оздоровчого використання водних ресурсів.

– Є відповідальним за контроль стану ґрунтів за умови потенційно можливого негативного або небезпечного впливу на здоров'я населення. Так в обов'язковому порядку охоплено території, на яких вирощується сільськогосподарська продукція, а також території, на яких застосовуються пестициди. Крім цього контролю підлягають ґрунти в зонах житлових масивів, шкільних та інших дитячих закладів, спортивних та ігрових дитячих майданчиків. Дослідження проб ґрунту, в яких відбувається зберігання токсичних промислових відходів, наприклад, на території підприємств або поза їх територією у спеціально призначених місцях їх захоронення або складування також покладено на Обласні центри контролю та профілактики хвороб.

При розгляді методики оцінювання еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні особливу увагу слід приділити інформаційній взаємодії.

Відповідно до принципу прозорості та доступності публічної інформації суб'єктами ДСМД було створено відомчі бази даних, які було отримано під час моніторингу. Система інформаційного забезпечення ДСМД передбачає міжінституціональний обмін інформацією на загальнодержавному та

регіональному рівнях. Слід звернути особливу увагу на той факт, що не зважаючи на надважливе значення результатів моніторингу для формування життєдіяльності населення та його здоров'я, організаційне упорядкування учасників ДСМД здійснюється Мінприроди або його відповідними територіальними представництвами в залежності від територіальної упорядкованості.

Для узгодження процесів щодо обміну інформацією, яка була отримана за результатами досліджень, відповідно до термінів, між суб'єктами ДСМД було укладено відповідні двохсторонні угоди, що розкривають особливості співробітництва у сфері реалізації моніторингу природного середовища. Слід зазначити, що було розроблено конкретизовані регламенти щодо обміну інформацією про стан довкілля.

На основі отриманих щомісячних та щоквартальних даних Мінприроди видає інформаційно-аналітичний звіт «Стан довкілля в Україні», що розповсюджується в осередку зацікавлених користувачів. Крім того за даними екологічного моніторингу формуються звіти про стан регіонів, а саме екологічні паспорти та щорічні звіти регіонів України.

Діяльність Інформаційно-аналітичного центру Мінприроди має на меті забезпечення обміну інформацією з регіональними центрами екомоніторингу та його суб'єктами, створення універсальної бази екологічних даних, виконання комплексного аналізу стану навколишнього середовища, тощо.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2007 р. № 1376 було затверджено Державну цільову екологічну програму виконання моніторингу навколишнього природного середовища. Цю Програму відповідно до мети було спрямовано на об'єднання зусиль усіх учасників системи моніторингу для попередження неефективного використання робочих ресурсів, наприклад, виключення дублювання та забезпечення виконання додаткових функцій в системі моніторингу, утворення спільної мережі спостережень з можливою оптимізацією її елементів, удосконалення програм спостережень, запровадження вдосконалення технічної, методологічної,

вимірjuвальної та наукової підтримки функціонування мережі спостережень. Для ефективного обміну інформацією щодо результатів моніторингу довкілля було передбачено створення та підтримка функціонування спільної автоматизованої системи, метою якої є: збор, оброблення, аналіз і збереження відомостей, що було отримано за результатами моніторингу.

В подальшому результати моніторингу навколишнього природного середовища використовуються відповідними органами МОЗ, зокрема, Центром громадського здоров'я, однією з функцій якого є облік і профілактика захворювань різної етіології, Міністерством та Департаментами охорони здоров'я обласних адміністрацій, органами Держпродспоживслужби та мережею науково-дослідницьких організацій різного підпорядкування, наприклад, Державною установою «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзеєва НАМН України», Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем», спеціалізовані кафедри медичних вищих навчальних закладів МОЗ України тощо. Слід зазначити, що активному залученню мережі науково-дослідних інститутів, а також спеціалістів навчальних закладів надається велика значення з точки зору наукової оцінки актуального становища навколишнього середовища та формуванні прогнозів впливу чинників еколого-гігієнічної складової на стан здоров'я населення з подальшою розробкою плану заходів щодо попередження розвитку захворювань, обґрунтуванням і розробкою проектів нормативно-правових актів і регламентів, що в подальшому подаються у відповідні інституціональні органи, та використовуються для формування державної політики як в сфері громадського здоров'я, так і в інших галузях політичного життя країни. Також дані моніторингу використовуються для проведення стратегічної екологічної оцінки (СЕО) органами Міністерства охорони здоров'я України з подальшим оприлюдненням інформації на офіційному сайті.

Таким чином основною методикою оцінювання еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні є державна система моніторингу довкілля функції і задачі спостережень та інформаційного забезпечення якої

виконують 8 суб'єктів системи моніторингу: Мінприроди, МНС, МОЗ, Мінагрополітики, Мінжитлокомунгосп, Держводгосп, Держкомлісгосп, Держкомзем. В подальшому, дані що отримані в результаті моніторингу використовуються для аналітичної оцінки актуального становища, обґрунтуванню нормативно-правових актів та розробки методів та заходів контролю та попередження захворювань. Окрему увагу слід надати системі управління громадського здоров'я, на яку покладено задачу оцінки залежності якості навколишнього середовища та його змін на стан здоров'я населення. Слід звернути особливу увагу на той факт, що не зважаючи на надважливе значення результатів моніторингу для оцінки еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я та значинй об'єм робіт по збору та оцінці результатів моніторингу, організаційна інтеграція суб'єктів моніторингу докілья на всіх рівнях здійснюється Мінприроди та його територіальними органами з подальшою публікацією отриманих результатів на електронних ресурсах відповідного відомства.

2.2 Динаміка показників розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні

Покращення і збереження здоров'я населення України на даний час зазначено одним з найбільш важливих пріоритетів державної політики та основною метою впровадження соціально-економічних реформ різного спрямування. При цьому стан здоров'я населення має бути пріоритетним критерієм ефективності будь-якої діяльності [6; 19; 20; 23; 50; 52].

Можна стверджувати, що останнім часом в Україні активно проводиться діяльність зі створення системи громадського здоров'я. Головне – реалізувати вже згаданий принцип «врахування інтересів здоров'я в усіх сферах державної політики». З цією метою актуальним є посилення ролі і функції **МОЗ** як центрального органу виконавчої влади, який є відповідальним за розробку,

обговорення та прийняття управлінських рішень та законодавчих актів в галузі громадського здоров'я. На Центр громадського здоров'я має бути покладено більшість функцій дослідницького супроводу управлінських рішень у цій сфері, зокрема формування та підтримка спільного інформаційно-аналітичного простору, що включає обмін медичною інформацією, методичне керівництво лабораторно-аналітичною роботою регіональних центрів громадського здоров'я [39; 62; 71; 84].

Вивчення результатів оцінки еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні за результатами моніторингу за якістю навколишнього середовища та показників здоров'я населення, що відповідно до принципів доступності та прозорості інформації представлено на офіційних сайтах профільних Міністерств і Департаментів обласних держадміністрацій дозволило виявити окремі недоліки, що негативно впливають на розвиток еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні. Так до виявлених недоліків відноситься:

Відсутність аналізу кореляційного зв'язку екологічного стану навколишнього середовища із кількісним та якісним станом захворювань, що виявлено на відповідних територіях. Так, на сайті Міністерства охорони здоров'я України розміщено інформацію щодо стратегічної екологічної оцінки регіонів з формулюванням проектів Програм економічного і соціального розвитку, але не наведено аналізу та причин захворюваності у регіонах. При аналізі матеріалів офіційного сайту Центру громадського здоров'я МОЗ України значна увага приділяється питанням контролю та профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, втім інформація про ступінь впливу якості довкілля на стан здоров'я населення та аналіз його динаміки також відсутні.

При оцінці матеріалів представлених на офіційному інтернет-ресурсі Міністерства захисту довкілля та природокористування України, який було зазначено керівним органом в системі організації моніторингу довкілля, було

встановлено неповне представлення інформації, що порушує базові принципи публічного управління доступності та публічності інформації.

Так, у період з 2010 по 2021 р. включно було відмічено відсутність Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні за 2013, 2016 та 2020 роки.

Також на сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України відсутня доповідь про стан навколишнього природного середовища у 2020 році по таких досліджувальних регіонах, а саме Вінницька, Миколаївська та Черновицька області та м.Київ, що складає 16,0 % (4 з 25) об'єктів моніторингу регіонального значення. Відповідна інформація по всіх областях до 2019 року становить 60,0 %, тобто не представлено Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища у 2019 році за даними 15 областей з 25. У 2018 році цей показник становить 6 об'єктів нагляду з 25, тобто 24 %. У 2017 – 12,0 % (3 з 25 регіональних доповідей про стан навколишнього середовища у 2017 році не представлено). У 2016 році всі доповіді про стан навколишнього середовища в регіонах України присутні.

Відповідна ситуація унеможвлює ефективний та достовірний аналіз ситуації щодо особливостей формування та якості еколого-гігієнічного стану навколишнього середовища в Україні та його аналіз в динаміці. Особливого значення відповідна ситуація набуває у питаннях наукового обґрунтування актуального становища щодо встановлення кореляційного зв'язку змін навколишнього середовища та розповсюдженості інфекційної та неінфекційної патології населення України з метою планування необхідних заходів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної громадського здоров'я в Україні.

Окремо слід зазначити, що не зважаючи на концептуальний напрямок публічного управління в сфері державної політики за принципом «Пріоритет здоров'я людини в усіх політиках держави» інформація про практичний або теоретичний вплив на стан здоров'я населення зазначених матеріалах – відсутня.

Звертає на себе увагу мала кількість висновків з оцінки впливу на довкілля стосовно допустимості провадження планової діяльності. Наприклад, на території Харківської області за 2019–2020 рр. з 8768 суб'єктів виробничої діяльності було отримано 73 висновки. При цьому основним фактором, що сприяє розвитку відповідної ситуації є недоліки у нормативно-правовому врегулюванні діяльності.

Підписавши у 2014 році угоду про асоціацію, Україна окреслила напрями та рамки гармонізації українського законодавства та законодавства країн ЄС, погодившись із зобов'язаннями країни щодо змін у низці певних секторів економіки України та напрямків реалізації державної галузевої політики, в тому числі у сфері охорони довкілля. Державна політика щодо виконання Угоди про асоціацію за багатьма напрями потребує наукового підходу, саме тому частина досліджень відомчих наукових установ направлена на забезпечення ефективного впровадження низки європейських директив, що активно впроваджуються в системі публічного управління.

Система взаємодії науково-дослідного та практично-орієнтованого компонентів системи громадського здоров'я як обов'язкової ланки формування положень нормативно-правового характеру в системі публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я також викликає занепокоєння. Так, послаблення співпраці між закладами системи охорони здоров'я та організаціями, що відповідають за екологічний контроль якості навколишнього середовища в даний час негативним чином спроможне впливати на формування заходів та управлінських рішень, спрямованих на врегулювання питань, на меті яких є забезпечення еколого-гігієнічної безпеки навколишнього середовища, розробки нормативів контролю концентрації вмісту небезпечних хімічних речовин в об'єктах навколишнього середовища тощо. Так, вивчення наукових публікацій, що висвітлюють проблеми еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні було встановлено, що практично повністю відсутні публікації, які відображують співпрацю спеціалістів з різних областей науки, та на малу кількість робіт, що присвячено

питанням взаємозв'язку якості навколишнього середовища та здоров'я людини. Так із 1838 наукових праць, які було досліджено за матеріалами фахових науково-практичних конференцій та фахових видань лише 7,18 % (132 роботи). Слід також зазначити, що в Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні за 2019 р. п.п. 15.10 «Стан та перспективи наукових досліджень» відсутні науково-дослідні роботи, що розкривають питання впливу або профілактики екологозалежних захворювань.

В роботі зазначалось важливе значення еколого- та здоров'язберігаючої освіти та інформування населення. В рамках дослідження було проведено оцінку тематики курсів підвищення кваліфікації в Державній екологічній академії післядипломної освіти та управління, Харківської академії безперервної освіти, Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, Харківська медична академія післядипломної освіти та ін. свідчить малу незначну кількість курсів підвищення кваліфікації щодо опанування питань взаємозв'язку стану здоров'я людини та еколо-гігієнічною складовою громадського здоров'я та залучення вузького кола спеціалістів медичного профілю. Так, відповідні курсу проводяться на платній основі в фахових медичних навчальних закладах для спеціалістів з профілактичної медицини у кількості 2-3 тематичні цикли удосконалення на рік із залученням обмеженої кількості слухачів (7-15 осіб).

Також звертає увагу низька активність ЗМІ у питаннях популяризації екологозберігаючої поведінки. Так, аналіз інформаційної складової офіційних сайтів служб новин, показав досить низьку активність у розповсюдженості інформації, що стосується питань еколо-гігієнічного характеру. Наприклад, за матеріалами офіційного сайту ТСН (Телевізійна служба новин), який є одним з найпотужніших інформаційних каналів в Україні, в період з січня 2018 по січень 2022 р. 237 інформаційних повідомлень у текстовому та відеоформаті було присвячено питанням еколо-гігієнічного характеру при кількості 300–400 повідомлень на день. При цьому відмічено позитивну тенденцію до зростання ролі ЗМІ у популяризації екологозберігаючої поведінки та

формуванню більш активної позиції, якщо до 2021 р. кількість новин, що відповідає еколого-гігієнічній спрямованості у формуванні громадського здоров'я складало в середньому 1 новина у 2 місяці, то починаючи із січня її кількість збільшилася до 3–4 новин на місяць. Що свідчить про збільшення інтересу до питань пов'язаних із впливом екологічних факторів на здоров'я населення, а також пов'язаних із ними проблем державного нормативно-правового врегулювання, покращення якості осередку життєдіяльності та профілактики захворювань.

Таким чином, аналіз ситуації, що склалася в системі забезпечення розвитку соціально-екологічної складової державної політики України, свідчить про наявність низки проблем організаційно-управлінського, нормативно-правового, наукового та інформаційного характеру, що пов'язано із неврегульованістю нормативно-правового забезпечення, неефективним міжгалузевим розподілом функціонального навантаження та незначним інтересом громадськості, в тому числі наукового осередка, до питань соціально-екологічної складової громадського здоров'я. При цьому слід зазначити на збільшенні активності у розв'язанні проблем з данної проблематики в 2021 році, що є наслідком активного залучення України до цінностей та принципів європейської політики, зокрема «Здоров'я-2020».

2.3 Проблеми розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні

Формування основних принципів політики держави в галузях екології та громадського здоров'я має визначатися, формулюватися та втілюватися в практику відповідно до принципу невід'ємного права кожною людиною на безпечне чисте довкілля, так само, як і права на працю, на освіту тощо.

Здійснення прав людей на чисте безпечне довкілля підпорядковано тому, чи розуміється взаємодія людини та довкілля як поєднання природного і

соціального, економічного, юридичного та ін. компонентів, або ж зводиться лише до природного. При цьому особливого значення надається державним стратегіям публічного управління основними факторами формування еколого-гігієнічної складової, наприклад, економічному фактору, що пов'язаний з використанням природних ресурсів [24; 73; 102].

Виконуючи свої повноваження, держава має не тільки формувати належні матеріальні та соціальні умови життя громадян, також вона винна забезпечувати формування безпечного середовища, що характеризується певними параметрами природно-екологічних умов життя [75]. Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову. Забруднення довкілля в даний час здатно негативним чином впливати на стан здоров'я людей, які проживають на території України [32; 42; 45; 57; 65; 81].

Вивчення актуального становища стану еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні звертає увагу в питаннях особливостей впровадження в практичну діяльність принципу первісної важливості профілактики різноманітних захворювань і формування безпечного навколишнього середовища. В там при аналізі актуального становища стає помітним недостатній рівень уваги в боку керівних органів та населення питанням, що стосуються еколого-гігієнічної безпеки, наприклад, удосконалення нормативної бази щодо врегулювання питань в сфері забезпечення ефективного моніторингу якості факторів довкілля [46; 74; 90].

За останній час розбалансованість у використанні природних ресурсів та їх відтворенні призвела до широкомасштабних деструктивних процесів, що становлять загрозу не тільки для здоров'я населення, але й для існування людства в цілому. Надмірна експлуатація природних ресурсів людьми створює надлишкове навантаження на довкілля, яке має глобальні наслідки. Серед них: руйнування озонового шару та зміни клімату, забруднення природного середовища, кислотні дощі, опустелювання, деградація земель та втрата біорізноманіття. Як наслідок господарської діяльності людини, зменшується родючість ґрунтів, збільшуються площі оброблюваних земель, збільшуються

площі пустель. Вчені стверджують, що протягом свого існування людство знищило 2/3 лісів планети. Все це формує несприятливі умови життєдіяльності люди та стає чинником розвитку багатьох захворювань, як неінфекційного, так інфекційного характеру.

Не менш складною є екологічна ситуація в Україні. На початку **XXI століття Україна займала одне з перших світових місць за показником рівня споживання природних ресурсів (енергії, води та ін.) на одиницю ВВП.** Україна має найбільші у світі обсяги промислових відходів на душу населення (загальна маса накопичених відходів в нашій державі становить більше 30 млрд. тонн, з них майже 2,5 млрд. тонн – токсичні). Обсяг шкідливих викидів у повітря в Україні складає понад 6,6 млн. тонн на рік (з них 2 млн. тонн – викиди від автотранспорту). 30% води в Україні втрачається через застарілі водопровідні мережі тощо [82].

Нестримне прагнення до економічного зростання будь-якою ціною обертається знищенням природних ресурсів. Україна потребує збалансованого розвитку, при якому виробництво і споживання дають можливість природним екосистемам відновлюватися та підтримувати життєдіяльність теперішніх і майбутніх поколінь. Відповідне становище призвело до активізації щодо прийняття державних рішень природоохоронного характеру.

На підставі цього розроблено систему екологічного та здоров'яохоронного законодавства, яка має як забезпечити результативність екологічного розвитку держави, так і сприятиме розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я.

На сесії Європейського регіонального комітету ВООЗ у вересні 2012 року було прийнято Європейський план дій зі зміцнення потенціалу та покращення послуг системи громадського здоров'я (ЄПД). Україна підписала цей документ і зобов'язалася його виконувати. Тож альтернативи створенню системи громадського здоров'я в нашій державі не існує. Інша справа – наскільки послідовно і грамотно ми виконаємо взяте на себе зобов'язання. Адже ЄПД – не технічний документ. Це ініціатива, орієнтована на практичні дії, розробка і

реалізація яких відображають цінності та принципи європейської політики «Здоров'я-2020».

На сьогодні визначено основні причини кризи екологічної ситуації в Україні:

- низькі показники рівня екологічної свідомості населення;
- традиційне спрямування промисловості та переважна увага, спрямовані на розвиток сировинно-видобувних секторів;
- висока питома вага в структурі промисловості ресурсо- та енергомістких технологій;
- низька технологічна ефективність промислових очисних споруд;
- недосконалість законодавчої бази з точки зору забезпечення механізмів захисту та збереження довкілля;
- недостатнє забезпечення дотримання законодавства з охорони довкілля;
- не завжди доцільне використання коштів, одержаних від платежів за ресурси і відходи, штрафних і фінансових санкцій;
- недостатнє інформування громадськості щодо стану довкілля.

За даними представників з громадського здоров'я стан здоров'я населення України також можна вважати кризовим: очікувана при народженні середня тривалість життя порівняно з розвинутими європейськими державами є низькою.

Основні причини кризи стану здоров'я населення:

- відсутність у значної частини населення навичок здорового способу життя;
- нестабільність у суспільстві і незадовільне матеріальне становище населення;
- негативний вплив факторів довкілля;
- недостатнє забезпечення дотримання законодавства з охорони здоров'я;
- не завжди достатня і доступна медична допомога.

Ситуація, що склалася, потребує втручання на державному, регіональному і місцевому рівнях в усі сфери життєдіяльності суспільства –

культури і духовності, освіти та інформування, політики, економіки, законодавства, охорони здоров'я [2; 8; 76].

Окремого занепокоєння викликає недостатньо уважне ставлення органів влади державного та місцевого рівнів до проблем розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні. Одним з таких прикладів є резолюція Всеукраїнського форуму «Здорова нація», який відбувся 13 вересня 2007 р. Так було відзначено нагальну необхідність підвищення ефективності реалізації основних положень законодавства України щодо збереження та зміцнення здоров'я українського народу, формування здорового способу життя для забезпечення сталого національного розвитку. Резолюцією форуму утвердження в суспільстві ідеології здорового способу життя визначено стратегічним напрямом державної політики в Україні. Форум визначив сім основних завдань державної політики для досягнення поставленої мети щодо зміцнення громадського здоров'я, формування здорової нації, а саме:

- обмеження шкідливого впливу тютюнокуріння на здоров'я населення;
- зменшення негативних наслідків вживання алкоголю;
- залучення спільноти до покращення фізичного стану шляхом підвищенням рівня фізичної культури;
- широке впровадження соціальної реклами про здоровий спосіб життя;
- реформування системи охорони здоров'я для забезпечення доступності медичної допомоги на засадах суспільної справедливості;
- запровадження системи моніторингу стану громадського здоров'я і діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо його поліпшення;
- сприяння раціональному харчуванню населення.

Важливість участі громадськості у вирішенні проблем, пов'язаних зі здоров'ям, відображена у публікаціях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників [93; 104].

Діяльність з покращання суспільного здоров'я на рівні територіальної громади та спільнот на сьогодні ще не є досить активною і організованою, в багатьох випадках це є наслідком як недостатнього фінансування за остаточним принципом або відсутністю інтересу до вирішення проблем внаслідок низької активності територіальної громади.

При аналізі проблем публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я слід визначити такі фактори як: підпорядкованість еколого-гігієнічних пріоритетів наявній економічній доцільності; системне неврахування екологічних наслідків при впровадженні та виконанні законодавчих та нормативно-правових актів, недостатньо ефективна система державного управління у сфері міждисциплінарного врегулювання відносин між екологічною та профілактичною складовими громадського, відсутність узгодженості дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, недостатній рівень екологічної культури та відсутність належної уваги суспільства до пріоритетного значення важливості формування здорового довкілля; недостатній рівень дотримання законодавства в сфері екологічних прав і обов'язків громадян; незадовільний рівень контролю за дотриманням природоохоронного законодавства та в значній мірі відсутність розуміння відповідальності порушення його вимог.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГО-ГІГІЄНИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

3.1 Адаптація до умов України закордонного досвіду розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я

Проведена 13–15 грудня 2021 р. 10-та Глобальна конференція щодо сприяння зміцненню здоров'я під егідою ВООЗ дала старт глобальному руху за впровадження концепції суспільного благополуччя. Прагнення до благополуччя спонукає різні сектори держави спільно вирішувати глобальні проблеми та допомагати людям відповідально підходити до питань свого здоров'я та свого життя. Понад 4500 учасників Глобальної конференції, проведеної у віртуально-очному форматі із Женеви, Швейцарії та інших країн членів ВООЗ, яких зараз налічується 194, погодили Женевську хартію за досягнення благополуччя. Документ розвиває Оттавську хартію зі зміцнення здоров'я та спадщину дев'яти глобальних конференцій щодо сприяння зміцненню здоров'я. У ній наголошено на необхідності прийняття світовою спільнотою зобов'язань щодо досягнення справедливих показників здоров'я та соціального розвитку в даний час та в інтересах майбутніх поколінь без шкоди для здоров'я і нашої планети.

Хартія спонукає директивні органи та світових лідерів керуватися цим підходом та взяти курс на конкретні дії. «Джерелом здоров'я є не лікарня та не клініка. Його джерелом є наші будинки та громади, їжа, яку ми їмо, та вода, яку ми п'ємо, повітря, яким ми дихаємо, наші школи та наші робочі місця, – зазначив Генеральний директор ВООЗ д-р Тедрос Адханом Гебрейесусом. – Нам слід докорінно змінити мислення та ціннісні установки лідерів політичної сфери, приватного сектору та міжнародних установ щодо здоров'я та сприяти зростанню, в основі якого лежить здоров'я та благополуччя людей та планети на користь країн усіх рівнів доходу». У хартії намічено необхідні складові

«суспільства благополуччя» та кроки, які слід зробити для того, щоб ефективніше попереджати та стримувати численні кризи в галузі охорони здоров'я та екології.

Так, комісія ВООЗ ще раз підтвердила особливість значення формування безпечного навколишнього середовища шляхом гармонізації екологічних та медичних підходів у питаннях вирішення проблеми профілактики захворювань. Раніше ВООЗ чітко визначила десять основних оперативних функцій громадського здоров'я. Це такі функції як:

- епіднагляд й оцінювання стану здоров'я і благополуччя населення;
- моніторинг і реагування на небезпеку для здоров'я під час надзвичайних ситуацій;
- захист здоров'я, у тому числі **шляхом впливу на формування безпечного навколишнього середовища;**
- **покращення здоров'я,** зокрема вплив на соціальні детермінанти і скорочення нерівності за показниками здоров'я;
- профілактика хвороб, у т.ч. раннє виявлення порушень здоров'я;
- **забезпечення планомірного стратегічного управління, що обґруновано інтересами здоров'я населення і його благополуччя;**
- **формування сфери загальносуспільної охорони** громадського здоров'я достатньою кількістю кваліфікованих кадрів;
- створення стійких організаційних структур і забезпечення їх фінансування;
- виконання інформаційно-роз'яснювальної діяльності (адвокації), комунікації та мобілізації в інтересах здоров'я;
- сприяння розвитку досліджень у сфері охорони громадського здоров'я для наукового обґрунтування відповідної політики і практики.

Відповідно до цих положень міністерства охорони здоров'я різних країн активно ініціюють міжсекторальні підходи до охорони здоров'я і діють як посередники та захисники інтересів населення у сфері збереження й відновлення здоров'я. Цього вимагає і Талліннська хартія. Відтак галузеві

міністерства та відповідні інституції охорони громадського здоров'я під час формування стратегій, спрямованих на поліпшення здоров'я і благополуччя населення, повинні виконувати нові функції і просувати їх за межами своїх відомств. Уся система державного управління потребує нових форм стратегічного керівництва в інтересах здоров'я. У європейській політиці «Здоров'я-2020» визначено, що стратегічне управління на всіх рівнях керування країнами, як всередині, так і між ними, повинно мати на меті досягнення здоров'я як обов'язкової умови благополуччя людини та суспільства в цілому. У розумінні визначенні окреслено ключові атрибути успішно функціонуючого в ХХІ столітті суспільства.

Нині у світі відбувається перехід від моделі стратегічного управління, у центрі якої перебуває держава, до варіанту співробітництва, згідно з яким стратегічне керівництво – це результат рішень певного кола суб'єктів, які функціонують на рівнях суспільства і держави: парламентів, міністерств, відомств, організацій, комісій, бізнесових структур, громадських об'єднань, засобів масової інформації, громадян. Тобто стратегічне публічне управління в інтересах здоров'я «розшароване» по горизонталі й передбачає спільні дії для загальної користі всіх секторів. Одне з найважливіших його завдань – зробити пріоритетними цілі охорони здоров'я при формуванні загального процесу соціально-економічної розбудови суспільства і людського потенціалу [23; 94-97; 100; 101].

Нова концепція стратегічного керівництва в інтересах здоров'я, запропонована ВООЗ, розширює існуючі раніше концепції міжсекторальних дій і об'єднує їх у рамках тіснішої співпраці різних секторів і спільної відповідальності держави й суспільства за охорону здоров'я.

Оцінюючи соціально-економічний розвиток країн Східної Європи, провідні експерти ВООЗ дійшли висновку, що уряди країн регіону, до якого входить і Україна, не приділяють потрібної уваги пріоритетності здоров'я населення; державне фінансування практично не впливає на суттєву, постійно

зростаючу різницю в стані здоров'я і доступі до медичної допомоги між бідними і багатими верствами населення [55; 51].

З огляду на особливості політичного життя в Україні найбільш близьким для нашої країни є визначення видатного польського вченого і політика, «батька польської реформи» Лешека Бальцеровича (Balzerovich) [7], існує чотири необхідні складові будь-яких успішних соціально-економічних реформ, а саме: наявність фахівців-експертів; політичної волі; професійної команди, здатної і мотивованої до здійснення таких реформ, та громадська підтримка. В.Ф.Москаленко (2008) також наголошує на важливості наявності професійної команди для здійснення організаційно-структурних перетворень, серед якої значну роль відіграють фахівці з державного управління. Основами політики досягнення здоров'я для всіх в Європейському регіоні ВООЗ визначено концептуальні засади заходів із забезпечення здоров'я за рахунок:

- управління фізичними і соціально-економічними детермінантами здоров'я;
- створення умов для здійснення вибору на користь здоров'я;
- надання широких можливостей для громад, приватних і добровільних організацій стосовно впливу на формування здоров'я (за місцем проживання, у навчальних закладах, на робочих місцях тощо);
- стимулювання прагнення всіх секторів досягти загальних суспільних цілей стосовно покращання здоров'я.

Відповідний досвід який активно впроваджується у Франції, Нідерландах, Швеції, Австрії та інших країнах Європейського регіону [64; 86].

Окремої уваги потребує організація роботи державних органів за принципом «міжсекторальної взаємодії». В країнах Європейського Союзу цей термін спочатку вживався для пояснення співпраці різних державних секторів, потім використовувався як визначення взаємодії між державним і приватним секторами, тобто у більш широкому сенсі він означає одночасні та односпрямовані заходи в кількох секторах щодо поліпшення стану здоров'я населення. Іноді в цьому сенсі вживався як синонім і термін «міжгалузєва

взаємодія», і на сьогодні превалює саме цей термін. З 1998 р. ВООЗ використовується така дефініція: «Міжсекторальна взаємодія - дії, в яких сектор охорони здоров'я, ті чи інші відповідні сектори економіки співпрацюють або взаємодіють для досягнення цілей здоров'я» [60; 99; 103]. Оскільки проблеми здоров'я ускладнюються і стають все більш прив'язаними, ніж будь-коли, до значно ширших соціальних факторів, міжгалузеву взаємодію вважають дуже важливою, фокусуючи увагу не тільки на здоров'ї, а й на навколишньому середовищі, освіті і економіці. За інтенсивністю та змістом взаємодії можна виокремити початковий (взаємний обмін даними та інформацією з метою підвищення поінформованості сторін); високий (участь у спільних консультаціях і плануванні політики, що стосується інтересів зацікавлених сторін, і разом з тим незалежні реалізація заходів з досягнення спільних цілей та надання спеціалізованих послуг); інтенсивний (спільна робота з планування та реалізації політики і надання нових послуг) та суперінтенсивний (спільне фінансування, загальне керівництво наданням послуг, спланованих під час спільної роботи) рівні.

Так показовим прикладом ефективною міжсекторальною взаємодією є особливості формування екологічної політики в країнах-основниках ЄС. Так, до основних напрямів нормативно-правового регулювання ЄС в екологічній сфері належать: екологічна стандартизація; оцінка впливу на навколишнє природне середовище; збирання й оброблення екологічної інформації; моніторинг навколишнього природного середовища; екологічна сертифікація; екологічний менеджмент і екологічний аудит; розвиток механізму фінансування; захист екологічних прав. Разом із законодавчим забезпеченням ЄС впровадив низку інструментів охорони довкілля [18]:

1) LIFE – фінансовий інструмент екологічного захисту, спрямований на сприяння розвитку, впровадження й оновлення екологічної політики та законодавства ЄС;

2) угоди про охорону довкілля;

3) екологічні мита та податки;

- 4) Програма підтримки неурядових організацій, що діють у галузі охорони довкілля;
- 5) Європейське Агентство з питань довкілля (ЄАД) – забезпечення осіб, відповідальних за прийняття політичних рішень, а також громадськості надійною та достовірною інформацією про стан довкілля;
- 6) екомаркування продукції;
- 7) Система екологічного менеджменту та екологічного аудиту ЄС (EMAS);
- 8) оцінка впливу на навколишнє середовище;
- 9) Європейський реєстр викидів та перенесення забруднювальних речовин (PRTR).

Втім слід зазначити, що досягнення помітного ефекту впровадженій механізмів публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадським здоров'ям в країнах ЄС – результат планомірновибудованої тривалої політики. Так, Нідерланди під егідою ВООЗ активну екологічну політику в галузі регулювання екологічної безпеки проводять з початку 60-х рр. ХХ ст. У країні був прийнятий «Меморандум пріоритетів щодо навколишнього середовища» та «Плани національної політики у галузі навколишнього середовища». Країна взяла за основу можливість співіснування економічного зростання і поліпшення якості навколишнього природного середовища. Реалізація адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки здійснюється на центральному й муніципальних рівнях. Загальною координацією екологічних питань займається Міністерство житла, просторового планування навколишнього природного середовища, що є відповідальним за розробку виконання планів національної політики у цій галузі, управління екологічною безпекою і щорічних Національних екологічних програм [18].

Особливий науковий інтерес у формуванні еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я представляє досвід США. Так, екологічна реформа в цій країні була розпочата внаслідок значного погіршення стану навколишнього середовища внаслідок активного економічно-промислового розвитку в країні,

що викликало розвиток екологізалежних захворювань. З кінця 60-х рр. ХХ ст. забруднення навколишнього природного середовища стало однією з основних проблем. У 70-ті рр. Були запроваджені стандарти якості навколишнього природного середовища. Цільові заходи з охорони довкілля тут визначає федеральне Агентство з охорони природи, а кожен штат окремо пропонує конкретні заходи щодо їх реалізації, пов'язуючи їх із планами розвитку окремих галузей. При цьому найбільш виправданим засобом контролю за викидами стало запровадження Агентством з охорони навколишнього середовища у США платних «дозволів» на дозволену кількість забруднювальних речовин [83]. Таким чином, у США створився ринок прав на забруднення навколишнього природного середовища, в результаті діяльності якого екологічна ситуація в країні була значно поліпшена.

У США приватно-промисловий капітал отримує різноманітну допомогу з метою охорони довкілля. Окрема увага приділяється державному субсидуванню, яке може бути прямим промисловим субсидуванням або непрямим, тобто використовуватися для вирішення опосередкованих проблем, наприклад, будівництво очисних споруд або розробка системи з переробки промислових відходів. Що сприяє більш активній участі промисловості у вирішення екологічних проблем [83]. Таке субсидювання здійснюється через формування певних екоррахунків. Відповідне відношення до формування систем публічного управління еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в повній мірі підтверджує концепцію стратегічного керівництва в інтересах здоров'я, запропоновану ВООЗ, розширює існуючі раніше концепції міжсекторальних дій і об'єднує їх у рамках тіснішої співпраці різних секторів та спільної відповідальності держави й суспільства за охорону здоров'я.

Відповідні положення та досвід країн Європейського Союзу та США, що сформований під впливом рішень ВООЗ, є перспективним напрямком розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні.

Концептуальною основою адаптації до умов України закордонного досвіду, що сприяє розвитку еколого-гігієнічної складової громадського

здоров'я включає комплекс таких процесів, як: управління фізичними і соціально-економічними детермінантами здоров'я; створення умов для свідомого здійснення вибору здорового способу життя; надання можливостей щодо впливу на формування політики у сфері охорони здоров'я для громад і громадських організацій; здійснення заходів поза межами власне охорони здоров'я (передусім покращання управління і зростання інвестицій у соціальний капітал); посилення міжінституціональної взаємодії та стимулювання всіх секторів для досягнення загальних суспільних цілей заради покращання здоров'я; залучення до програм з формування безпечного навколишнього середовища та формування еколого- й здоров'язберігаючої поведінки населення недержавних джерел фінансування.

Оптимізація міжгалузевої взаємодії з метою формування та збереження здоров'я населення є беззаперечною умовою і складовою удосконалення державного управління громадським здоров'ям. Необхідною умовою ефективної реалізації політики з охорони здоров'я є активна позиція територіальних громад та спільнот людей, мобілізація їх можливостей щодо здійснення соціальної політики на місцевому рівні. Посилення потенціалу спільнот для вирішення проблем, пов'язаних зі здоров'ям, сприятиме оптимізації державного управління охороною здоров'я і створенню умов для зміцнення здоров'я нації.

Можливості адаптації до умов України закордонного досвіду розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я полягають у активації та збільшенні ефективності діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я. Це потребує підвищення ефективності міжгалузевої взаємодії з боку органів охорони здоров'я та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, широкого залучення громадськості до формування і впровадження державної соціальної політики з обов'язковим вивченням і врахуванням потреб територіальної громади та окремих груп населення.

3.2 Вдосконалення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я

Основними шляхами вдосконалення механізмів публічного управління розвитку та подолання проблем в сфері еколого-гігієнічного врегулювання громадського здоров'я на державному рівні є:

- удосконалення системи правового регулювання в питаннях забезпечення охорони навколишнього середовища;
- проведення роботи в сфері забезпечення обов'язковою економічної відповідальності ними негативного впливу на навколишнє середовище;
- покращення та пошук нових джерел фінансування екологічних потреб;
- формування еколо- та здоров'язберігаючого світогляду населення України з застосуванням всіх можливих ресурсів.

Водночас має бути запроваджено процес стратегічного планування розвитку системи громадського здоров'я, до якого буде залучено всі зацікавлені сторони. Це дасть змогу окреслити бачення, місію, а також спланувати заходи на національному, регіональному і місцевому рівнях. Також важливо забезпечити зв'язок системи публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я з первинною медичною ланкою, в особливості через формування розуміння пріоритетів та забезпечення проведення спільних заходів.

Наступною вимогою щодо вдосконалення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я є вирішення питань екологічної політики України на всіх рівнях життєдіяльності людини, та включає як розробку нормативно-правової бази, так і підтримку її на виконавчому рівні. Втім реалізація рішень державної політики в сфері вирішення екологічних питань звертає на себе окрему увагу у питаннях координації міжгалузевого співробітництва, що також є механізмом вдосконалення еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я [1; 33].

Не менш важливим напрямком покращення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я є ефективне вдосконалення законодавчої бази. Передусім йдеться про необхідність прийняття спеціального закону про громадське здоров'я. Наступний крок – підготовка пакета нормативних актів, що регулюють діяльність у цій сфері, перегляд та вдосконалення санітарних норм і правил (з урахуванням міжнародних практик й нинішніх соціально-економічних умов у державі). Чинне законодавство має бути адаптоване до законодавства ЄС, зокрема це стосується переходу до застосування технічних регламентів (у частині безпечності нехарчової продукції) [61; 72].

Одним з аспектів діяльності з мінімізації ризиків, що швидко розвивається, є внесок засобів масової інформації (ЗМІ). Це вагома допоміжна сила у формуванні спрямованого на збереження здоров'я та екосистем світогляду. Засоби масової інформації у всіх своїх формах справляють все більший вплив на формування суспільної думки, поглядів і стереотипів поведінки стосовно здоров'я та відношення до природнього середовища. З одного боку, це дає можливість поширювати інформацію, що стосується здоров'я та оприлюднювати інформацію про діяльність, пов'язану з ризиком для здоров'я, з другого – існує небезпека того, що широкий діапазон можливостей для рекламування і маркетингу товарів слугуватиме інтересам виробників, наприклад горілчаної і тютюнової промисловості. Активна творча співпраця ЗМІ з фахівцями різних сфер громадського життя: медиками, освітянами, екологами, представниками громадськості має на меті підвищення рівня суспільної свідомості з питань цінності здоров'я і активної позиції особистості у його збереженні та привернення уваги керівництва держави до нагальних проблем у сфері громадського здоров'я, ініціатив, спрямованих на відповідні соціальні зміни.

Нині однією з причин повільного і несистемного характеру реформування системи охорони здоров'я в Україні фахівці називають відсутність необхідної підтримки з боку громадськості [22; 43; 91]. У зв'язку з чим перспективним

напрямок вдосконалення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я є мобілізація громадських спільнот та окремих членів суспільства для визначення еколого-гігієнічної групи проблем та активизації сумісної зусиль для їх вирішення; акцентування якостей і сильних сторін, які населення індивідуально або колективно використовує для підвищення власного рівня життя.

Практичними механізмами вирішення цієї проблеми, на думку П.Г.Манджолі [47], можуть стати забезпечення широкого громадського обговорення стратегій розвитку країни із залученням представників якомога більшої кількості політичних сил та інституцій громадянського суспільства з прийняттям резолюції та подальшим обов'язковим законодавчим затвердженням; посилення діалогу між представниками влади та неурядового сектору у сфері розробки та прийняття політичних рішень. У довгостроковій перспективі це дасть змогу оптимізувати механізм взаємодії влади та населення, запобігаючи прийняттю державних рішень, позбавлених легітимності серед широких соціальних верств.

Окреме значення має залучення соціальних працівників на місцевому рівні. Сфера їхньої уваги повинна включати всі проблемні аспекти забезпечення охорони навколишнього середовища, це: соціально-економічні, соціально-екологічні, організаційно-правові та педагогічні. Наприклад, спрямування зусиль може бути спрямовано на поліпшення гігієни довкілля, забезпечення охорони екологічних систем, попередження забруднення атмосфери, боротьбу із фізичним забрудненням, а саме електромагнітним випромінюванням, шумом та інші.

При цьому головним завданням екологічного підходу в сфері соціальної роботи полягає у формуванні активної життєвої позиції щодо обов'язкового дотримання правил поведінки із довкіллям та його ресурсами.

Так формування високої екологічної та здоров'язберігаючої культури населення є одним з найважливіших напрямів соціальної роботи, як ще одного з механізмів публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського

здоров'я. Для цього необхідним є створення відповідних можливостей для підтримки здоров'я, доступного здобуття освіти, можливості опанування культурних еко- та гігієнічних навичок, соціальне забезпечення, підтримка та захист населення. Також перспективним напрямком вдосконалення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я є підвищення кадрового потенціалу осіб, які можуть бути залучені до будь-якого з етапів формування або управління еколого-гігієнічної складової, що дозволить підвищити ефективність реалізації державної політики з охорони здоров'я населення в Україні [37]. При цьому основними напрямками щодо покращення відповідних кадрів повинно стати упровадження в систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівників органів виконавчої влади всіх рівнів і посадових осіб органів місцевого самоврядування навчальних програм з державної політики у сфері охорони здоров'я населення; ознайомлення з основними засадами формування еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я, її впливом на здоров'я населення, шляхи попередження негативного впливу; роз'яснення важливості та надання основ знань з особливостей формування здоров'я- та екологозберігаючої поведінки та культури.

Таким чином, вдосконалення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я потребує одночасних скоординованих змін поведінки населення, що повинно бути ініційовано та підкріплено відповідними соціальними змінами за умови державної підтримки. Лише в цьому разі можна очікувати на бажаний результат – стійке покращання громадського здоров'я та розвиток його еколого-гігієнічної складової.

В цілому необхідними кроками вдосконалення вдосконалення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я є: вироблення та реалізація політики, спрямованої на боротьбу з конкретними факторами ризику; розробка відповідного законодавства та методів контролю його дотримання; спільна діяльність різних інституціональних секторів; науково-дослідницька діяльність як частина безперервного

удосконалення якісних та кількісних характеристик нормативно-правових актів, що регулюють діяльність юридичних та фізичних осіб у сфері еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я; інформаційно-просвітницька діяльність щодо наявних ризиків і можливості їх мінімізації на індивідуальному і колективному рівні; лобіювання інтересів охорони громадського здоров'я, поширення інформації про еколого-гігієнічні стратегії; підвищення кадрового потенціалу; динамічний нагляд та реєстрація кінцевого результату; моніторинг і оцінка всіх аспектів роботи з обов'язковим аналізом заключного впливу на формування системи публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я в цілому та індивідуальне здоров'я кожного члену суспільства окремо.

ВИСНОВКИ

Особливості формування еколого-гігієнічної складової, її усвідомлення як комплексу факторів навколишнього середовища, що мають безпосередній вплив на здоров'я людини, а також необхідність державного управління формування екологічного середовища дозволяють розглядати її як самостійний об'єкт публічного управління громадським здоров'ям.

З огляду на міжінституціональний характер еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні передбачено забезпечення впровадження механізмів публічного управління нею на всіх рівнях життєдіяльності людини із залученням до розв'язання поставленої проблеми значної кількості різнопрофільних інституціональних установ.

Механізми публічного управління еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні повинні охоплювати широке коло питань як нормативно-правового, так і економічного, соціального, адміністративного та морально-етичного характеру із залучення значної кількості спеціалістів з різних сфер діяльності, що відбувається внаслідок мультидисциплінарного характеру проблеми. Слід зазначити, що впровадження механізмів публічного управління розвитком еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні, повинні проводитися як на державному та регіональному рівнях, так і в осередку малих груп та індивідуально із залученням представників та ресурсів соціальної сфери та ЗМІ.

Основною методикою оцінювання еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні є державна система моніторингу довкілля функції і задачі спостережень та інформаційного забезпечення якої виконують 8 суб'єктів системи моніторингу: Мінприроди, МНС, МОЗ, Мінагрополітики, Мінжитлокомунгосп, Держводгосп, Держкомлісгосп, Держкомзем. В подальшому, дані що отримані в результаті моніторингу використовуються для аналітичної оцінки актуального становища, обґрунтування методів та заходів

контролю та попередження захворювань. Особливу увагу слід надати системі управління громадського здоров'я, на яку покладено задачу оцінки залежності якості навколишнього середовища та його змін на стан здоров'я населення. Слід звернути особливу увагу на той факт, що не зважаючи на надважливе значення результатів моніторингу для оцінки еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я та значний об'єм робіт по збору та оцінці результатів моніторингу, організацію співпраці суб'єктів забезпечення моніторингу довкілля покладено на Мінприроди з подальшою публікацією отриманих результатів на електронних ресурсах відповідного відомства.

Аналіз ситуації, що склалася в системі забезпечення розвитку соціально-екологічної складової державної політики України, свідчить про наявність низки проблем організаційно-управлінського, нормативно-правового, наукового та інформаційного характеру.

При аналізі проблем публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я слід визначити такі фактори як: підпорядкованість еколого-гігієнічних пріоритетів наявній економічній доцільності; системне неврахування екологічних наслідків при впровадженні та виконанні законодавчих та нормативно-правових актів, недостатньо ефективна система державного управління у сфері міждисциплінарного врегулювання відносин між екологічною та профілактичною складовими громадського, відсутність узгодженості дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, недостатній рівень екологічної культури та відсутність належної уваги суспільства до пріоритетного значення важливості формування здорового довкілля; недостатній рівень дотримання законодавства в сфері екологічних прав і обов'язків громадян; незадовільний рівень контролю за дотриманням природоохоронного законодавства та в значній мірі відсутність розуміння відповідальності порушення його вимог.

Можливості адаптації до умов України закордонного досвіду розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я полягають у активації та збільшенні ефективності діяльності органів виконавчої влади та місцевого

самоврядування щодо розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я. Це потребує підвищення ефективності міжгалузевої взаємодії з боку органів охорони здоров'я та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, широкого залучення громадськості до формування і впровадження державної соціальної політики з обов'язковим вивченням і врахуванням потреб територіальної громади та окремих груп населення.

В цілому необхідними кроками вдосконалення механізмів публічного управління розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я є: вироблення та реалізація політики, спрямованої на боротьбу з конкретними факторами ризику; розробка відповідного законодавства та методів контролю його дотримання; спільна діяльність різних інституціональних секторів; науково-дослідницька діяльність як частина безперервного удосконалення якісних та кількісних характеристик нормативно-правових актів, що регулюють діяльність юридичних та фізичних осіб у сфері еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я; інформаційно-просвітницька діяльність щодо наявних ризиків і можливості їх мінімізації на індивідуальному і колективному рівні; лобіювання інтересів охорони громадського здоров'я, поширення інформації про еколого-гігієнічні стратегії; підвищення кадрового потенціалу; динамічний нагляд та реєстрація кінцевого результату; моніторинг і оцінка всіх аспектів роботи з обов'язковим аналізом заключного впливу на формування системи публічного управління еколого-гігієнічною складовою громадського здоров'я в цілому та індивідуальне здоров'я кожного члену суспільства окремо.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2011. 387 с.
2. Андрейцев В.І. Політика. Інновації. Приватизація. Екологічна безпека. Право. Проблеми оптимізації та екологізації законодавства України. К.: Укр.Екологічна Академія Наук, 1996. С. 5-6.
3. Ахатов А. Г. Экология: Энциклопедический словарь. Казань: ТКИ, Экополис, 2015. 368 с.
4. Ахатов А. Г. Экология и международное право. М.: АСТ-ПРЕСС, 1996. 512 с.
5. Бачинский Г.А. Социэкология: теоретические и прикладные аспекты: Монография. Київ: Наук. думка, 1991. 152 с.
6. Бередіхтіна В. Л. Конституційні засади права громадян на безпечне навколишнє середовище: монографія. Х.: ФО Вакінерчук Н.М., 2008. 308 с.
7. Бальцерович Л. Б. Навстречу ограниченному государству / Пер. с англ. М.: Новое издательство, 2007. 92 с
8. Вершило Н.Д. Экологическая функция государства в контексте устойчивого развития. *Экологическое право*, 2015. № 4. С 44-63.
9. Гаєвський І.В. Екологічні імперативи як об'єкт публічного управління. *Економіка та держава. Серія: державне управління*, 2018. № 7. С. 16-20.
10. Гаєвський І.В. Екологічна політика держави: сутність, основні концепції та підходи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*, 2019. № 4. С. 42-46.
11. Гаєвський І.В. Екологізація державної політики як структурно-функціональний атрибут переходу до сталого розвитку. *Економіка та держава. Серія: державне управління*, 2019. № 4 (12). С. 22-25.

12. Гаєвський І.В. Екологічна політика держави як засіб переходу до екологічно сталого розвитку. *Держава та регіони*, 2019. № 3 (67). С. 54-58.
13. Гаєвський І.В. Реалізація глобальної екологічної політики в умовах переходу до сталого розвитку. *Державно-управлінські студії*, 2018. № 9 (11). URL: <http://studio.ipk.edu.ua/> (дата звернення: 13.10.2021).
14. Гаєвський І.В. Основні механізми забезпечення переходу України до умов сталого екологічного розвитку та їх оптимізація. *Економіка та держава. Серія: державне управління*, 2019. № 1. С. 91-96.
15. Гетьман А.П. Методологічні засади становлення правових основ охорони довкілля. *Право України*, 2011. №2. С. 10-24.
16. Гиросов Э.В. Экологическая культура как высшая форма гуманизма. *Философия и общество*, 2009. № 4(56). С. 75-104.
17. Грузева О.В. Співпраця на глобальному рівні у вирішенні актуальних проблем захисту довкілля та здоров'я населення. *Наук. вісн.*, 2010. № 27. С. 165-166.
18. Гулич О.І. Регулювання екологічної безпеки регіону: європейський досвід. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3. С. 145–152.
19. Державна політика у сфері охорони здоров'я: монографія / [кол. авт] : кол. моногр. у 2х ч.; за заг. ред. М.М. Білинської, Я.Ф. Радиша. К.: НАДУ, 2013. Ч. 1. 396 с.
20. Акименко В.Я., Байда Л.К., Бариляк І.Р. Довкілля та здоров'я. Національний план дій з гігієни довкілля на 2000–2005. Київ: Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство екології та природних ресурсів України, 2001. Вип. 3. 44 с.
21. Екологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; за загальною ред. О.Є. Пахомова. Харків: Фоліо, 2014. 666 с.
22. Екологічна освіта та виховання учнівської молоді: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 25-26 лютого 1998 р. Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 1998. 104 с.

23. Ермолов Н.Г., Терёшина М.В., Морозова Е.В. Экологическая политика в современном мире: монография. Краснодар: Перспективы образования, 2019. 188 с.

24. Єгоричева С.Б. Екологічна складова банківських інноваційних стратегій. *Економічні інновації*. 2010. № 41. С. 89-96.

25. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія ; за заг. ред. Ю.Д. Бойчука. Х.: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

26. Закон України «Про відходи» 5 березня 1998 року № 187/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/187/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.10.2021).

27. Закон України «Про національну безпеку України» 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2469-19> (дата звернення: 24.10.2021).

28. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2697-19> (дата звернення: 24.10.2021).

29. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/annot/2707-12> (дата звернення: 24.10.2021).

30. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12> (дата звернення: 24.10.2021)

31. Заржицький О. С. Правові аспекти регіональної екологічної політики : монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2003. 489 с.

32. Золоторьов Н. І. Забруднення атмосферного повітря - екологічна проблема суспільства / Н. І. Золоторьов // Медико-екологіческие проблемы и пути их решения: материалы ХУІІ Междунар. науч.-практ. конф. (Харьков, 1 - 5 июня 2009 г.). - Харьков, 2009. - Т. 1. - С. 81 - 83.

33. Кателевська Н.М., Колоша О.В. Проблеми розвитку еколого-гігієнічної складової громадського здоров'я в Україні. *Громадське здоров'я в*

Україні: проблеми та способи їх вирішення: матеріали IV науково-практичної конференції з міжнародною участю з нагоди 90-річчя від дня народження Н.О. Галічевої (1931–2017), видатного соціал-гігієніста, завідувача кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я Харківського державного медичного університету, 27 жовтня 2021 р. Харків, 2021. С. 152-153.

34. Карамішев Д.В. Концепція інноваційних перетворень: міжгалузевий підхід до реформування системи охорони здоров'я (державно-управлінські аспекти): монографія. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2004. 304 с.

35. Карамішев Д.В. Перетворення в системі охорони здоров'я з позиції управлінця і громадянина. *Здоров'я України*, 2008. № 15-16 (196-197). С. 66-67.

36. Карамішев Д.В., Прасол В.П. Публічне управління як специфічний вид діяльності в умовах суспільних трансформацій. *Інвестиції: практика та досвід*: зб. наук. пр. К.: Вид-во «ДСК- центр», 2014. № 24. С.156-160.

37. Карамішев Д.В., Федан Н.М. Механізми формування системи професійної підготовки керівних кадрів галузі охорони здоров'я в Україні. *Теорія та практика державного управління*: зб.наук.пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2011. № 3 (34). С. 380-387.

38. Карлаш В.В. Механізми державного регулювання у сфері охорони здоров'я населення України: дис. ... к.держ.упр.: 25.00.02. Харків, 2020. 214 с.

39. Качинський А.Б., Хміль Г.А. Екологічна безпека України: аналіз, прогноз, оцінка та державна політика. К: НІСД, 2017. С.4-29

40. Кодекс України про надра: Кодекс No 132/94ВР від 27 липня 1994 р. URL: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/132/94%D0%B2%D1%80](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/132/94%D0%B2%D1%80) (дата звернення: 14.10.2021)

41. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Вид-во Верховної Ради України, 1996. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.11.2021)

42. Коробко М. Влада не спрацьовує з громадськістю для подолання екологічної кризи. *Екологічна політика в Україні*. Матеріали Першої всеукраїнської конференції екологічної громадськості, 15-16 грудня 2018 р. К.: Інфотерра, 2018. С. 277.

43. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. К.: Знання України, 2014. 598с.

44. Крук В.Ю. Екологічна політика України: сучасний стан та перспективи розвитку (регіональний аспект). *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. праць. ОРІДУ. 2016. № 2(26). С. 264-270.

45. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю «Екологічні та гігієнічні проблеми сфери життєдіяльності людини» / за загальною редакцією професора С.Т. Омельчука., 17 березня 2021 р. Київ, 2021. 196 с.

46. Матеріали III науково-практичної конференції з міжнародною участю «Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення», 05 листопада 2020 р. Харків, 2020. 187 с.

47. Манжола П.Г. Взаємодія влади та громадян: практика легітимації інститутів влади у новітній історії України. *Стратег. пріоритети*. 2007. № 1(2). С. 58-64.

48. Марова С.Ф. Механізми державного управління безпекою життєдіяльності населення техногенних регіонів: автореф. дис. д-ра наук з держ. управління: спец. 25.00.02 - механізми державного управління. Донецьк, 2010. 40 с.

49. Мельниченко О.А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. 232 с.

50. Мельниченко О.А. Здоров'я як одна з найважливіших потреб населення. *Історична спадщина та сучасні аспекти забезпечення громадського здоров'я в Україні* : матеріали науково-практичної конференції. Харків : Вид-во ХНМУ, 2017. С. 81–84.

51. Мельниченко О.А., Удовиченко Н.М. Методи та засоби публічного управління розвитком сфери охорони здоров'я. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. (Серія: Державне управління).* 2018. № 1. С. 154–162.

52. Мельниченко О.А. Соціально-психологічні методи публічного управління розвитком сфери охорони здоров'я: сутність поняття. *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції, Харків, 26–30 квітня 2021 р. Харків: ХНТУСГ, 2021. С. 212–214.*

53. Мельниченко О.А., Косілова О.Ю., Нестеренко В.Г. Полеміка щодо сутності поняття «механізми публічного управління розвитком сфери охорони здоров'я». *Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення : матеріали III науково-практичної конференції з міжнародною участю, 05 листопада 2020 р. Харків, 2020. С. 88–89.*

54. Мельниченко О.А. Якість публічного управління як запорука добробуту населення країни. *Актуальні проблеми державного управління.* 2017. № 1. С. 8-14.

55. Микієвич М. М. Андрусевич Н. І. Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища: навчальний посібник. Львів, 2004. 256 с.

56. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі: спец. вид. до п'ятої Всеєвропейської конф. міністрів навколишнього природного середовища «Довкілля для Європи». К., 2003. 172 с.

57. Національна екологічна політика України: стратегічні оцінки і рекомендації. Київ: ПРООН Україна, «ВІАТЕ», 2007. 186 с.

58. Огнев В.А., Чухно І.А. Соціальне благополуччя в контексті забезпечення соціального розвитку держави та громадського здоров'я. *Громадське здоров'я в соціальному і освітньому просторі – виклики сьогодення і перспективи розвитку : матеріали Першого міжнародного українсько-*

німецького симпозіуму з громадського здоров'я, 25–26 вересня 2019 р. Тернопіль: ТНМУ, 2019. С. 11–14.

59. Одум Ю. Основы экологии / Пер. с англ. М., 2015. 740 с.

60. Окружающая среда Европы: Третья оценка. Краткое содержание. Люксембург: Отдел Официальных Публикаций Европейского Сообщества, 2013. 389 с.

61. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Затверджено Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 року №188/98-ВР.

62. Основы социоекологии: навч. посібник / Г.О. Бачинський, Н.В. Беренда, В.Д. Бондаренко та ін.;/ За ред. Г.О. Бачинського. К.: Вища шк., 1995. 238 с. :іл.

63. Пианка Эрик. Эволюционная экология. М.: Мир, 1981. 399 с.

64. Посібник з впровадження місцевих екологічних програм дій у Центральній і Східній Європі. Угорщина : Ін-т сталих спільнот, РЕЦ, 2002. 214 с.

65. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998. № 38-39. С.24.

66. Прасол В. П. Напрями розбудови інституту підготовки менеджерів сфери охорони суспільного здоров'я в Україні. Державне будівництво: зб. наук. пр. Х.: ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_2_25 (дата звернення 15.11.2021).

67. Прасол В.П. Система охорони здоров'я у Франції: принципи організації та основні протиріччя. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. Вип. 4 (39). С. 519-525.

68. Прасол В.П. До питання вдосконалення кадрового менеджменту закладів охорони здоров'я України. *Охорона здоров'я: державна політика та*

розвиток ринку медичних та фармацевтичних послуг: матеріали міжн. наук.-практ. конф., 28 грудня 2011 р. Сімферополь, 2011. С. 40-43.

69. Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів: Указ Президента України від 15 вересня 2003 року № 548/2003. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U548_03.html (дата звернення 10.08.2021).

70. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010> (дата звернення 23.09.2021).

71. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 23.09.2021).

72. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми "Здорова нація" на 2009-2013 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 трав. 2008 р. № 731-р. *Офіц. вісн. України*, 2008. № 37. С. 26.

73. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 червня 2003 року «Про невідкладні заходи щодо підвищення ефективності надрокористування в Україні»: Указ Президента України від 6 червня 2003 року №485/2003 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U485_03.html (дата звернення 24.09.2021)..

74. Про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році: нац. доп. К., 2012. 258 с.

75. Розпорядження КМУ Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я від 30 листопада 2016 р. № 1002-р. Київ: 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249618799> (дата звернення 23.12.2021).

76. Самчук З.Ф. До питання про значення політичного чинника в розв'язанні екологічних проблем. *Філософія. Антропологія. Екологія*. К., 2000. Вип.1. 200 с.

77. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: навч. посіб. Львів: Новий світ-2000, 2003. 248 с.

78. Сенюшкін Є.О. Економіко-правові механізми державного забезпечення сталого розвитку. *Статистика України*, 2013. № 3. С. 34-49.

79. Стегній О.Г. Інституціоналізація екологічних інтересів у суспільстві соціогенних ризиків. К.: Інститут соціології НАНУ, 2002. 379 с.

80. Стегній О.Г. Соціологічне прочитання природи: посібник. К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2012. 436 с.

81. Стоян А.О., Кателевська Н.М. Аналіз впливу несприятливих екологічних факторів на стан здоров'я в умовах забруднення навколишнього середовища. *Гендер. Екологія. Здоров'я*: матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 квітня 2021 р., Харків, 2021. С. 128-129

82. Стоян А.О., Кателевська Н.М. Утилізація промислових відходів як еколого-гігієнічний спосіб впливу на параметри громадського здоров'я / Матеріали III науково-практичної конференції з міжнародною участю «Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення», 05 листопада 2020 р. Харків, 2020. – С. 29-30

83. Тустановська І.В. Застосування права в галузі охорони довкілля в Україні та США (порівняльний аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 1998. 180 с.

84. Урсул А.Д. Экологическая политика и устойчивое развитие: проблемы методологии. *Екологічна політика для стійкого розвитку*: матеріали міжнародного науково-практичного семінару. К., 2003. С. 5-15.

85. Фёдоров В. Д., Гильманов Т. Г. Экология. М.: МГУ, 2018. 464 с.

86. Фесянов П.О. Державне регулювання екологічної безпеки на рівні регіону: досвід європейських країн. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Fesyaynov.pdf> (дата звернення: 04.11.2020).

87. Хилько М.І. Екологізація політики. К.: ВАДЕКС, 2014. 344 с.
88. Шатило О.А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»). Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2014. 51 с.
89. Шимкевич В. М. Экология. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). СПб., 1890-1907. 724 с.
90. Охорона здоров'я населення індустріального мегаполісу : монографія / Щербань М. Г., М'ясоєдов В. В., Огнєв В. А. та ін. ; за ред. М. Г. Щербаня, В. В. М'ясоєдова. Харків : ХНМУ, 2019. 120 с.
91. Юрченко Л.І. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки: монографія. К. : Вид. ПАРАПАН, 2008. 296 с.
92. Юрченко Л.І. Екологічна політика як врахування складних взаємин екологічної культури і екологічної безпеки. Х., 2017. 489 с.
93. Begon M.; Townsend C. R., Harper J. L. Ecology: From individuals to ecosystems. (4th ed.). Blackwell, 2006. 378 p. dienstleistungen/dienststelle/amtfuer-umweltschutz-36/ (date of access 12.03.2021).
94. Anarchy and the environment: the international relations of common pool resources / ed. by J. S. Barkin, G. E. Shambaugh. Albany : State University of New York Press, 1999. 205 p.
95. Axelrod R.S., et al., ed. The Global Environment: Institutions, Law, and Policy. 3rd ed. Washington, CQPress, 2010. 321 p.
96. Barkin J.S., Shambaugh G. E., eds. Anarchy and the Environment: The International Relations of Common Pool Resources. Albany, State University of New York Press, 2019. 205 p.
97. Beck, U. Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne Frankfurt a. M. : Suhrkamp Verlag, 2016. 396 p.
98. Begon M.; Townsend C. R., Harper J. L. Ecology: From individuals to ecosystems. (4th ed.). Blackwell, 2006. 378 p.

99. Benedick R. *Ozone Diplomacy – New Directions in Safeguarding the Planet*. 2nd ed. Cambridge, Harvard University Press, 2018. 458 p.
100. Benson, K. R. The emergence of ecology from natural history. *Endeavor*, 2000. Vol. 24 (2), pp.59 – 62.
101. Environmental Action Program for Central and Eastern Europe. Environment for Europe, Lucerne, Switzerland, 1993. 729 p.
102. Haas P. *Institutions for the Earth: Sources of Effective International Protection*. Cambridge, MIT Press, 2018, 389 p.
103. Robert W. Hahn The Impact of Economics on Environmental Policy. *Journal of Environmental Economics and Management*, 2000. № 39. P. 375–.399.
104. Williams B., Matheny A. *Democracy, dialogue and environmental disputes*. New Haven-London, 2015. 568 p.